سەرنجێك لە سەر سەرنجەكانی یاسین برایم لە بارەی كتێبی ئیدیەم لە ڕواندز.. سەدیق سەعید ڕواندزی

پەند و گۆرانەوە و داستانە میللی و فۆلكلۆرییەكان، كە بە ئەدەبی سەر زارەكی دەناسرێن، گەنجینەیەكی میللی و نەتەوەیی گرنگی هەر نەتەوەیەكن، وەك بەشێك لە فەرهەنگ و كولتوور. مێژووی سەرهەڵدانی ئەو هەگەزە ئەدەبییانە، مێژووێكی كۆنە و لە ڕووی دەركەوتنیانەوە، دەكەونە پێش ژانرەكانی دیكەی ئەدەب، وەك تێكستی نووسراو. ئەو پەند و ئیدیەمانە، هەنگدانەوەی ژیانی كۆمەڵایەتی و پەروەردەیی سادە و ساكاری مرۆڤەكان بووە، بە تایبەتیش لە قۆناغە سەرەتاییەكاندا. ئەو هەگەزانە، وەك دەركەوتەیەكی هزری و زمانەوانی، بەردەنجامی تێڕوانین و لێكدانەوەی هزریی مرۆڤەكان بووە، بۆ ژیان و دیاردەكانی دەوروبەریان. بە دەربڕینێكی تر، دەشێ لە پەراوێزی ئەو هەگەزانەی ئەدەبی زارەكییەوە، ئاستی تێڕوانین و هوشیاری كۆمەگە ببینین. زۆر جار ناوەڕۆكی ئەو پەندانە، دیوێكی بابەتییان هەیە، كە گوزارشت لە دیاردە و نەریتێك دەكەن، كە هەنگە لەگەڵ پێشكەوتنەكانی ئێستای كۆمەگەی كوردی نەگونجێت، بەڵام لە هەڵومەرجێكی كۆمەڵایەتی و پەروەردەیی، وەك ئاماژەیەكی زمانەوانی و بابەتی بە كارهاتووە. بۆ نموونە پەندێكی كوردی هەیە دەڵێ:_ (پیاوی شەرمن شانەیەك دڕێ، ژنی شەرمن شارێك دڕێ) ئەگەر سەیری ناوەڕۆكی ئەو پەندە بكەین، دەبینین شەرم وەك دیاردەیەكی كۆمەڵایەتی، كە پاڵنەرێكە بۆ شكاندن و پەراوێزخستنی كەسیەتی مرۆڤ، بە دوو تێڕوانینی دژ بە یەك بە مرۆڤ دەبەستێتەوە. بەو پێیەی ڕۆنوێنی ژن دەكات شەرمن بێت، پیاویش بوێر و بێ شەرم. لە كاتێكدا هەردووكییان وەك یەك مرۆڤن. لێرەدا، نامانەوێت لە بارەی ئەو پەند و ئیدیەمانە بە گشتی بدوێین، بەڵكو دەمانەوێت وەك خوێنەرێك و هاوكات وەك ڕواندزییەكیش، چەند سەرنجێك لە بارەی وتارەكەی هاوڕێی نووسەرم (یاسین برایم) بە ناوی (ئیدیەم لە ڕواندزی) و دەوربەری و چەند سەرنجێك) كە دەربارەی كتێبی (ئیدیەم لە ڕواندز و دەوروبەری) لە ماڵپەڕی سەنگینی دەنگەكان بڵاویكردۆتەوە، دەربڕین. نووسەر گەرچی لە بەشێكی زۆری

نووسینەکەیدا، سەرنج و تێبینییەکانی خۆی لە بارەی چەند هەڵەیەکی کتێبەکە خستەڕوو، بەڵام نووسینەکەی ئەویش لە ژێر شوێندا پێویستی بە ڕاستکردنەوەیە. چونکە ئەویش بە هەڵە، لێکدانەوەی بۆ زۆر ئیدیۆم و پەند و هاوکات شێوەی ئەدەبی و کۆمەڵایەتیش کردووە، کە نەدەبوو بە سەریدا تێ بپەڕن، بە تایبەتیش کە باش دەزانم، چەند گرنگی بە فەرهەنگ و سەرمایەی کولتووری و ڕۆشنبیری شاری ڕواندز دەدات. لێرەدا بە کورتی ئاماژەیان پێ دەدەین:_

یەکەم:_ ئەدەبی سەر زارەکی یان نووسراو؟!

بە بۆای من، پەند و ئیدیۆمەکان کە دەچنە خانەی ئەدەبی سەر زارەکییەوە، بەشێکن لەو دەربڕینە میللی و کۆمەڵایەتییە زۆر جەماوەرییانەی، کە مێژووێکی یەکجار درێژیان هەیە. ئەم ئیدیۆم و پەندانە، وەك دەربڕینی زارەکی بە کارهاتوون، نەك وەك دەقی نووسراو. بە دەربڕینێکی تر، ئەنگە ئەو پەندانە لە سەردەمێك بە کاربرابن، کە هێشتا خوێندەواری و نووسین لە ئاستێکی پێشکەوتوو نەبووە، بە تایبەتیش کە ژینگەی زمانی و کۆمەڵایەتی ئەو دەربڕینانە، پەیوەست بووە بە ژینگەی گوند، بۆیە وەکو نووسین نەخراونەتەڕوو. بۆگومان هەر زمانێکیش نەبووە نووسین، ناتوانرێت ڕێسای گرامەریی و نووسینی بۆ دابنرێت، چونکە زمانی نووسین، پێکهاتەی هونەری و ئەهەندی زمانەوانی تایبەتی خۆی هەیە و جیاوازە لە زمانی گۆکردن. ژێر جار وشەیەك لە گۆکردن بە جۆرێك دەردەبڕدرێت، کە ناتوانرێت وەك بەشێك لە ڕێنووس بکرێتە زمانی نووسین و بە فەرمی بەکاری بێنیت. بۆ نموونە:_ لە ڕواندز، بە زۆری ناوی (حەسەن) دەکرێتە (حەسۆ) ناوی (محەمەد) دەکرێتە (حەمۆ)، سڵمانییەکان دەیکەنە (حەمە) ، سەرنج بدەن (حەمە) لە کوێ و (حەمۆ) لە کوێ؟ ئەوەی سڵمانییەکان، چەند مێزیکیتر، ئستاتیکی تر، بە چڕۆتر و هونەریترە و چەند خۆش و ئاسانیش گۆ دەکرێت. کەواتا ناکرێت ئەوانەی دەکرێنە (حەسۆ) و (حەمۆ) لە نووسینیشدا بە هەمان شێوە بنووسرێن. بۆیە بە بۆای من، ئیدیۆمەکان بە لێکدراوی یاخود بە جیا بنووسرێن، هیچ لە ڕووی زمانەوانییەوە ناگۆڕێت. ئەوەی گرنگە ئاماژە مانایی و واتاییەکانی ئیدیۆم و پەندەکانە. وەك:_

وەجاغ کوێر ___ وەجاغکوێر

لاق تیرێك _____لاقتیرێك

کەپ زوێنا____ کەپزوێنا

پێ ڕەشـــــــپێڕەش

بە بۆای نووسەری وتارەکە، ئەم وشانە و زۆری تریش، نابێ بە جیا بنووسرێن، بەڵکو دەبێ بە لێکدراوی بنووسرێن. بەڵام لە ڕاستیدا، ئەوەی لە کتێبەکەدا نووسراوە، ڕێزمانیتر و ڕاستترە لەوەی ئەو دەیڵێت. چونکە ئەم وشانە، هەموویان دوو واتاو دوو مانای جیاوازیان هەیە. بۆیە بە جیا بنووسرێن دروستترە. دەکرێ لێرەدا زیاتر ڕوونی بکەینەوە.

وجاغ – **بنەچە / کۆر**___ نییەتی .

کەپ – **لووت/ زووڵنا**_____درێژ.

پێ َ – پێ/ڕەش – بێ ودم، بێ خێر.

ڕدێن – **ڕیش/جوو**_____ ڕیشی جووەکان.

قون __ قون/فرە___گەورە.

پێ __ پێ/ پان__گەورە و زل.

کدو __ کولەکە/شامی __ گەورە .

حەفت __ **ژمارە حەفت/ ڕوح**__ ڕوح.

شیر__خواردنەوە/پیس__ خراپ بوو.

ئەگەر سەرنج لە هەر یەك لەم وشانە بدەین، دەبینین مانای سەربەخۆیان هەیە و هیچ پەیوەندییەکییان بە یەکترییەوە نییە. کەواتا دەبێ بە جیا بنووسرێن. بۆیە دانەرانی کتێبەکە لە نووسینی ئەم وشانە بە جیا، هیچ هەڵەیەکییان نەکردووە، بەڵکو لایەنە گرامەریەکەیان ڕەچاو کردووە.

دووەم:_ڕاستکردنەوە، پەندەکان.

مامۆستا یاسین لە وتارەکەیدا ، نموونەی چەند پەندێکی هێناوەتەوە گوایا لە کتێبەکە بە هەڵە نووسراون و ئەو ڕاستیکردوونەتەوە. بەڵام بە پێچەوانەوە ئەوەی کتێبەکە ڕاستە و ئەو بەشێوەیەکی دیکە لێکدانەوە و شڕۆڤەی بێ کردوون . بۆ نموونە:_
پ/10 نووسەر وشەی (نەنگی) بە شەرم لێکداوەتەوە، بەڵام لە شڕۆڤەکردنی پەندەکەدا، بە مانای نوقسانی هاتووە، واتا ماناکەی هیچ هەڵەیەکی تێدا نییە و دانەرانی کتێبەکە ڕاستییان نووسیوە.

پ/20 پەندەکە دەڵێت:(مەیمون لە خۆی نەبوو خوریکەشی لێهات) مامۆستا یاسین پەندەکەی کردۆتە (مەیمون بە خۆ نەبوو خوریکەشی لێ هاتبوو) ئەم پەندە، لە ڕاستیدا بۆ ئەو دۆخە بە کاردێت کە کەسێك چەند گرفت و ناخۆشییەکی هەبێت، یەکێکی تریشی بۆ زیاد بێت. لە ڕواندز زۆرجار دەگوترێت:(کەسێك هەفت دەردی لێ بوو، پێزیشی هاتە دەر، گوتی یاخوە بە خۆر بڵێ سۆڵ لاسەر) بۆیە (خوریکەی لێهات) ڕاستەکەیە (نەك لێهاتبوو) چونکە وەك وتمان، دەلالەتە لەوەی کە دوای چەند ناخۆشی و گرفتێك، یەکێکی دیکەشی دێتە سەر. بۆیە ئەوەی لە کتێبەکەدا نووسراوە ڕاستە.

پ/54 هەر کامێکییان بێت ئاسایە.

پ/66 نووسیویەتی:([illegible]) [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible]:(ناوەڕۆکەکەی تەنها بۆ کچ بە کاردێت، چونکە کە کچ زۆر گەڵا پەردەی کچێنی لە دەست دەدا) بۆگومان ئەمە هەڵەیە. ناوەڕۆکی ئەو پەندە نەك تەنها بۆ ژەگەزی مێ، بەڵکو بۆ ژەگەزی نێرێش بە کار دێت! چونکە ناوەڕۆکی پەندەکە، بەو مانایە دێت هەر کەسێك زۆر بگەڕێت، قسە زۆر دەکات و قسەی لێ دەردەهێنرێت و ناتوانێت نهێنییەکان بپارێزێت.
پ/97 مامۆستا یاسین نووسیویەتی:_(کەوتت بە هیچ شتێك ڕازی نین، ڕستەی لە نێو دوو بژاردەدا بە هیچ ڕازی نین زیادە) گەلێك لە نووسەرانی ئێمە، بە هەڵە دائەچن و بۆچوونییان وایە هەندێك وشە و دەستەواژە لە زمانی کوردی هاوشێوە و زیادەن. بەڵام بۆوام وایە، هیچ شتێك لە زمانی کوردی زیاد و هاوکات بێ واتاش نییە. ئەم دوو گوزارشتە کە دانەرانی کتێبەکە نووسیویانە،بابەتی و ڕاستە و لە جێی خۆی دایە. بە هیچ ڕازی نین، واتا بەیەك دنیا شت ڕازی نین، بەڵام لە نێوان دواندا، بە مانای ئەوە دێت تەنها لەو نێوەندەدا بە هیچ ڕازی نین، نەك هەمووی. دواتریش ئەو لێکدانەوەیە دەگەڕێتەوە بۆ پەندەکە (نە بە خۆ ڕازییە، نە بە خۆ و ژوورێ) دوو بژاردەکە (خۆ) و ئەویتریان (خۆ و ژوورێیە) لەو دووانە بە هیچ کامیان ڕازی نییە.

پ/ 104 ئەوەی دانەرانی کتێبەکە نووسیویانە ڕاستە، چونکە ئەم پەندە وەزن و قافیەی شیعری نییە، بۆ زانیاریی نووسەر.

پ/143 لەم پەندەدا، نووسەر وشەی (قاتێر) ی بۆ ئەندامی زاوزێی ژن

بەکار هێناوە، کە ئەمە هەڵەیە و تەنها بۆ پیاو بە کاردێت. لەلای ئێمە و لە میانەی ئەو پەندەدا، قاتێر نا، وشەیەکی دیکە دەگوترێت. وەك ڕۆژنامەنووسێكی لە جەستەی مۆدێرن و ئادابێکی گشتی و کۆمەڵایەتیش، نامەوێ ئاماژەی پێ بدەم.

پ/170 (در مەشە لە گوش هەرەنیشی) ئەمە پەندە ناستەکەیە، کە دانەرانی کتێبەکە نووسیویانە و هیچ هەڵەیەکی بابەتی و زمانەوانی نییە. کەچی نووسەر بە هەڵەیەی دەزانێت ، بۆیە پەندەکەی بە کەش و سەروا ناستکردێتەوە (مەشە _هەرەنیشە) بۆ گومان پەند و ئیدیۆمەکان شیعر و چوارینە نین، تا کەش و سەروایان هەبێت، بەکو دەربڕینێکی زارەکین. هەمووشمان دەزانین لە دەربڕینی زارەکی، گوتن گرنگە نەك ڕێکخستنی زمانەوانی و شیعری.

پ/213 مامۆستا یاسین لە شێوەکردنی ئەو پەندەدا، نووسیویەتی:_(میسرییەکان کارکەر و کاسب بوون) بۆیە ناوی ئەوان بە خەڵکی گوندێك دەگوترا، وەك هێمایەك کە خەڵکی گوندەکە زۆر کاسبن. بە داخەوە نووسەر، ناستی ئەم ئیدیۆمەی وەکو خۆی نەنووسیوە. چونکە ناستییەکەی ئەوەیە کە میسرییەکان، قرچێك، پوول پەرست و هەزیلن، نەك وەك ئەوەی ئەو نووسیویەتی زۆر کارکەر و کاسبن. بۆیە ئێستاش لە ڕواندز، میسری بۆ کەسانێکی هەزیل، کە دەستییان لە پارە بەر نابێت بە کاردێت. بەڵام مەرج نییە ئەمە بۆ خەڵکی ئەو گوندە ڕاست و لە جێی خۆی بێت. چونکە خەڵکی ئەو گوندە، بە کەسانی (بە سەر و بەر، ئیداری، پاك و خاوێن و خودا پەرستی بۆ غەوغەش و ناستەقینە، کاسب کە نانی نێو چەوانی خۆیان دەخۆن، ڕۆزدار و بۆ فیز) و چەندان خەسڵەتی کۆمەڵایەتیانەی دیکەی جوان، ناسراون.
پ/216 نووسەر هەخنەی لە دانەرانی کتێبەکە گرتووە، کە نووسیویانە (قەزوان خوارادن)، بە بۆای ئەو ئەمە هەڵەیە چونکە قەزوان دەکرۆژرێت ناخورێت. بەڵام ئەوەی ئەویش نووسیویەتی هەڵەیە، چونکە قەزوان لە دەمدا دەشکێنرێت ئەوکات دەخورێت، واتا ناکرۆژرێت. ئەوەی دەکرۆژرێت جارە قەزوانێکە (بنەوشووکەی) پێ دەڵێن.

پ/229 ئەوەی لە کتێبەکە نووسراوە، ناستەکەیە و ئەوەی نووسەر نووسیویەتی هەڵەیە. چونکە پەندەکە بەم شێوەیە:_(فەقیر لێ فەقیرە با هەر برنج بە شیری بخوات) نەك (برنج بە شیرا) وەك ئەوەی مامۆستا یاسین نووسیویەتی. چونکە ئەو خۆی پسپۆڕی زمانی کوردییە، دەبوو ئاگاداری ئەوە بێت (شیرە) نەك (شیرا).

پ /282 پەندەکە دەڵێت:(ڕۆژێ ڕۆژێ ڕۆژێ ڕۆژێ ڕۆژێ) ڕۆژێ ڕۆژێ ڕۆژێ

□□□□ □□□□□□ □ □□□□□□□□□□□□:(له قالبی مشه له دەنگ گامشه) بەام ئەوەی دانەرانی کتبەکە نووسیویانە تەواوە، ئەمە لەلایەك، لەلایەکی ترەوە، ناوەکی ئەو دوو پەندە جیان لە یەکتری (لە قالبی مشه لە سەری گامشه) بە منداك بە کاردت کە جەستەی بچووکە بەام سەری گەورەیە، هەرچی دەربینی (قالب مشی دەنگ گامشه) ئەمەیان ئاماژەیەکی تر دەگەیەنت. مانای وایە (منداەکە بچووکە بەام دەنگی گەورەیە) واتا ئاماژەکە پەیوەندی بە دەنگەوە هەیە نەك
سەر.
پ/312 پەندەکە بەم شوەیە:_(ئەگەر خەسوو لە بووک بە هەنجت بی، پی دەت قونا لەبەر هەویری دینی و ئەبا) بەو مانایەی ژن کە دەستی بە هەویر بوو، نابە کارکی تر بکات.
پ/396 مامستا یاسین لە یارەی ئەو پەندەوە، نووسیویەتی کە دووبارەیە و هەمان ئەو پەندەیە، کە لە ژمارە 295 هاتووە. لەاستیدا، مامستا یاسین بە هەە لەناوەکی ئەو دوو پەندە گەیشتووە. ئەمانە ناوەکەکەیان لە ووی واتاییەوە جیاوازە لە یەکتری. بیە دانەرانی کتبەکە هەەیان نەکردووە. لرەدا بە بەرچاو ووونی خونەر، هەر دوو پەندەکە دەنووسین:

پ/295 (کردییە گ ئەمەرە کری)
پ/396(بووە گ ئەمەرە کری)
ئەمانە بچی لە یەکتری جیاوازن؟ لە پەندی یەکەمدا، کەسانك کارکی ەاست و دروست دەکەن، کەسك لەو لاوەتر دت کارەکەیان تك دەدات، بەام لە پەندی دووەمدا، کارەکە هەر لەنو خیانەوە تك دەدرت، واتا بکەر لە دەرەوەی خیان نییە. بیە ئەم دوو پەندە، لە ووی ئاماژەیی و واتایەوە، جیاوازن لە یەکتری. تبی دانەرانی کتبەکە، هەەی هەندە سەیر بکەن؟ بگومان نەخر، ئەوان وەکو خیان دوو پەندی جیاوازییان کردتەوەو نووسیوە.

پ/417 (دەی عەرووسە) لە لکدانەوەی ئەو پەندە، هاوم مامستا یاسین دەیبەستتەوە بە هاتنی عروسەکان و شەی یەکەمی جیهانی. بەام ەاستییەکەی، وەك ئەوەی دانەرانی کتبەکە نووسیویانە بە مانای کەشخەیی و سر سپی و جوانی دت. ئەمەیان ەاستەکە و دروستەکەیە. ووسەکان یەکجار جوان و ناوازەن، بە تایبەتیش ئافرەتەکانییان. تەنانەت ئستاش ئەو دەربینە لە ەواندز هەر ماوە و بەکار دت و ئەگەر کەسك سر و سپی و ناسك بت، پی دەن دەری عەروسە.

پ/492 نووسەر ئەو پەندەی کە دەڵێت:(ئێمە لە کۆنەوە گوتوومانە ئەگەر ئێمە ڕاستیەکەی، ئەوەی کتێبەکە ڕاستە و ئەوەی ئەو نووسیویەتی هەڵەیە. مەبەست لە ناوەڕۆکی ئەو پەندە ئەوەیە، کە کەسانێك ئەوەندە زۆرزان و بە بلحاتن، کل لە چاوی کەسەکان دەکەنەوە بەبێ ئەوەی کەسەکە هەستیشی پێ بکات. وەك ئەو پەندەی کە دەڵێت (بەزی لە قۆچێ کاتێ) یاخود (کورتانی لێ مێشێ ئەدروی) ئایا کێچ بە خێی هەیە تا بەزیشی هەبێت؟ مێشیش کورتانی بێ دەبێت؟ نابێ ئەوەمان بیر بچێت زۆر جار بەشێك لە پیاوەکانیش کل لە چاویان دەکەن.
پ537/ ئەوەی دانەرانی کتێبەکە نووسیویانە ڕاستە. پەندەکە بەم شێوەیەیە:(ئێمە لەگەڵ ئەوەشدا ئەگەر ئێمە ڕاستی ئەوەمان پێ بڵێن ئێمە ناچینە ناو ئەو کارەوە. ئێمە ئەگەر ئێمە ڕاستی ئەوەمان پێ بڵێن ئێمە ناچینە ناو ئەو کارەوە. ئێمە ناچینە ناو ئەو کارەوە:(خێ ئەحمەد قەدێی موسێ نیم) وەك ئەوەی مامێستا یاسین نووسیویەتی.

پ537 لەم پەندەدا، نووسەر بە شێوەیەکی ڕەها ئەوە دەرە بڕێت کە وشەی (قەدێ) لە ڕواندز بە هیچ شێوەیەك بەکار نایەت. بەڵام بێ زانیاری نووسەر و خوێنەرانیش، زۆرجار ڕواندزییەکان لە خێشەویستی ناوی ژنانەی (قەدری) دەکەنە (قەدێ). وەك چۆن ئامینە دەکەنە (ئامێ) ، ڕابی دەکەنە (ڕابێ) ، مریەم دەکەنە (مرێ) ، گولیزار دەکەنە (گولێ) ، فاتم دەکەنە (فاتێ) و زولەیخا دەکەنە (زولێ) ، عائیشە دەکەنە (عەیشێ) ، خەجیج دەکەنە (خەجێ) ، بەهییە دەکەنە (بەهێ)، فەخرییە دەکەنە (فەخێ) ، نەجیبە دەکەنە (نەجێ) بەم شێوەیەش قەدری دەکەنە (قەدێ). لێرەدا ئێمە کارمان بە ناوەڕۆك و لێکدانەوەی پەندەکە نییە، بەڵکو مەبەستمان بڕچوونەکەی نووسەرە، کە نووسیویەتی قەدێ لە ڕواندز بە کار نایەت.

پ540/ نووسیویەتی:(کەریان پێ گاو بانگیشیان لێ ڕاهاوێشت) نووسەر وێرای ئەوەی وشەی (لێ ڕاهێشت) ی کردێتە (لێ ڕاهاوێشت) کە لە ڕووی ڕێزمانییەوە لەنگە و دروست نییە، هاوکات ناوەڕۆکی پەندەکەشی بە هەڵە نووسیوە. چونکە پەندەکە بەم شێوەیە:(کەریان پێ گاو بانگیشیان پێ ڕاهێشت) ئەمە بەو مانایە دێت، کە کەسانێك کارێکی خراپ بە کەسێك دەکەن و دواتریش دەیخەنە ئەستێی کەسەکە خێی و خێیانی لێ بێ بەری دەکەن.

پ574/ هیچ هەڵە لەو پەندە نییە، کە دانەرانی کتێبەکە نووسیویانە.(کونە فرە) واتا ترسنۆك، قوون فرە.

پ /809 وەك باسمان كرد ئەدەبی زارەكی چونكە زارەكییە، ئەوا ناتوانین كۆنسێپتێكی گرامەری بۆ دابنێین، بە داخەوە ئەم تێگەیشتنە، بۆتە هۆكاری ئەوەی یاسین برایم لە زۆر شوێندا هەڵە لە نووسینەكەی بكات. وەك ئەو پەندەی كەدەڵێت (دوور و قڕە). نووسەر قڕی بە قڕی باسك لێكداوەتەوە، بەڵام لەم ڕستەیەدا واتاكەی تەواوە. چونكە وشەكە بە مانای (قڕە) دێت واتا قووڵایی. بۆیە دانەرانی كتێبەكە هەڵە نین لە نووسینی وشەكە.

پ/ 857 ئەوەی لە كتێبەكەدا هاتووە، واتا (نانی ئێهڵایی نییە) ڕاستە و ئەوەی مامۆستا یاسین دەیڵێت (نانی ئیلاهی) هەڵەیە. چونكە لە پەندەكە، وشەكە (ئێهڵایە) نەك (ئیلاهی).
پ/879 ئەم پەندە هیچ هەڵەیەكی تێدانییە، لە ڕووی هەڵەی زمان و ڕێنووسەوە، نازانم بۆچی مامۆستا یاسین بە هەڵەی داناوە؟

سێیەم/ پیتی (س) و (ص).

لەم وتارەیدا، هاوڕێم مامۆستا یاسین بە شێوەیەك دەنووسێت، بە داخەوە وەك ئەوەی ئاگاداری شێوەزاری ڕواندزییان نەبێت. بۆگومان ئەو یەكێكە لەو كەسە خەمخۆرانەی شار، كە لە بواری مێژوویی و ڕۆژنامەوانی و فەرهەنگی، گرنگییەكی زۆر بە شاری ڕواندز لە هەموو ڕووكەوە دەدات. بۆیە بۆوام وایە پەلەی كردووە لەم وتارەیدا دەنا نەدەكەوتە ئەو هەڵانەوە. بۆ نموونە نووسیویەتی:_(ڕواندزییەكان وشەی سەگ بە كار ناهێنن) بەڵام بە پێچەوانەوە، ڕواندزییەكان، دەیان و سەدان جار، بە گاڵتە یا كاتی تووڕەیی بێت، بە یەكتری دەڵێن (سەگی سەگباب) ئەمە لەلایەك، لەلایەكی تریشەوە، بە بۆوای نووسەر هەندێك وشە دەبێ بە (س) بنووسرێن و نەكرێنە (ص). لە ڕواندزەی فەرهەنگی و گرنگیدان بە زمانی ستاندار، ڕایەكی دروست و لە جێی خۆیە، بەڵام بەشێكی زۆری ئەم وشانە، لە ڕووی گێكردنەوە بە پیتی (ص) جوانتر دێنەوە لە ڕووی زمان و دەربڕینەوە نەك بە پیتی (س)، وەك: (صاڵح/ صدیق/صباح/ صادق/ صندوق/ صەوەفان/ صدقی/ صافیە/ صۆفی/ صاروخ / صێندە/ صوتفە/ قەصد/ صەیب) و زۆر وشەی تریش. بۆیە ئەوە نییە زمانی كوردی پێویستی بە پیتی (ص) نەبێت. تەنانەت ئەگەر (سدیق) و(ساڵح) گێ بكەیت، زۆر بە ئاسانی لەنگیی زمانەوانی هەست پێ دەكەیت. بۆیە ناتوانرێت هەموو پیتێكی (ص) بكەیتە (س) وەك ئەوەی ئەو نووسیویەتی.

چوارەم:_ناونیشانی بەرگ.

هەخنەیەکی دیکەی نووسەر لە کتێبەکە ئەوەیە، کە نابێ ناونیشانی بەرگ بە جیایی بنووسرێت، بەڵکو دەبێ ناونیشانەکە هێستەیی بێت. با هاوونتری بکەینەوە. ناونیشانی کتێبەکە بەم شێوەیەیە:_

ئیدیەم لە

هاوندز

و دەوروبەری

بە بڕوای نووسەر دەبوو (هاوندز_ و) بەیەکەوە بوونایە بەم شێوەیە:

هاوندز و دەوروبەری

بڕگومان بەرگی هەر کتێبێك، بەشێکە لە کاری هونەرکاریی و دیزایین. هاووپەیی بەرگ، چەند جوانکاری وهونەرکاریی تێدا بێت، ئەوەندەش دەبێتە جێی سەرنجی خوێنەران. نووسینی سەربەرگی پێشەوەی کتێبەکە، نە لە هاووی نووسینەوە، نە لە هاووی هونەرییەوە، هیچ هەڵە نییە. ناونیشانی هەر کتێبێك، بە چ فۆنتێك، بە چ زمانێکی کوردی کیبێرد، بە چ شێوەیەك دەنووسرێت، زۆر ئاسایە. چونکە نووسینی سەر بەرگ، بەشێك نییە لە پەیەگرافی نووسین تاکو لە هاووی هەزمانییەوە تێك بەستنەوەی بێ بکرێت. بە دەربڕینێکی تر، ئەگەر ناونیشانی سەربەرگەکە بووە بەشێك لە پەیەگرافی نووسین و لە پشتەوە و پێشەوەی هێستەی دیکە هەبوو، ئەوا نابێ بەم شێوەیە بنووسرێت:_

ئیدیەم لە
هاوندز
ودەوربەری

چونکە ئەو کات هەسای نووسین و بینای هونەری و زمانەوانی دەق دەشێوێت. بەڵکو دەبێت بەم شێوەیە (ئیدیەم لە هاوندز و دەوروبەری) بنووسرێت. بۆیە نووسینی سەر بەرگەکە، هیچ هەڵەیەکی تێدا نییە.

پێنجەم:_چۆنییەتی هەڵکەندنی پەندەکان.

نووسەر بەچوونی وایە، کە دەبوو دانەرانی کتێبەکە پەند و ئیدیەمەکانییان بە شێوەی (ئەبجەدی) پیت لە دوای پیت دابنایە نەك هەڵەمەکییانە. بە بڕوای ئەو، تا پەندێك دەدزیتەوەدە بێ هەموو کتێبەکە بگەڕێیت. بڕگومان لێرەدا بێ بەرچاو هاوونی نووسەری

وتارەکە و خوێنەرانیش، گرنگە ئەوە باس بکەم کە نووسین و دانانی پەندەکان، نابێ بە شێوەی ئەبجەدی بێت. ئیدیەم و پەندەکان، فەرهەنگی زمانەوانی و وشەیی نین تاکو بەو شێوەیە لێك بخرێن، بەڵکو بەشێکن لە ئەدەبی سەر زارەکی کە کۆنەکراونەتەوە نەنووسراون. بۆیە ئەمە نەك هەر ناچێتە خانەی هەڵەوە، بەڵکو ئەو شێوازەی ئەوان نووسیویانە ڕاستە. گریمان ئەگەر ئەوان ئەو کارەیان نەکردایە، ئەو کاتیش هەروەها بە پەرش و بڵاویی و نا فەرهەنگییەوە ئیدیەمەکان نەدەهاتن؟ بۆیە دەبێت ستاییشی ئەو بەڕێزانە بکرێت، کە کات و وزەی خۆیان بۆ دانان و ڕێکخستنەوەی ئەو پەندانە تەرخان کردووە و لە فەوتان پاراستوویانە.

شەشەم:_ هەڵەی تایپ و نووسین.

بە داخەوە هەڵەی تایپ و نووسین، ڤایرۆسێکی کوشندەی نێو دنیای نووسین و بڵاوکردنەوەی ئیمەن. زۆر بە دەگمەن ڕێکدەکەوێت خوێنەر کتێبێك بخوێنێتەوە، هەڵەی تێدا نەبێت. تەنانەت من خۆم وەك خوێنەرێك کتێبم خوێندۆتەوە، هەشت کەس بەرلە چاپکردنی خوێندوویەتییانەوە کەچی دەیان هەڵەشی تێدابووە. نە نووسینەکانی من، نە هی هیچ نووسەرێکیش، خاڵی نیین لە هەڵەی خاڵبەندی و تایپ و چاپ. بۆیە ئەم بابەتە بە بۆای من (هەرچەندە نەگونجاویشە) لەوە دەرچووە وەك شتێکی ناوازە و هەڵە بیبینین. بەڵکو بۆتە بەشێك لە ڕێتینی نووسین. نووسەر ئەگەر چی ڕەخنەی ئەوە لە دانەرانی کتێبەکە دەگرێت کە هەڵەی چاپ و ڕێنووسییان هەیە، بەڵام هەر خۆشی لە نووسینەکەی خۆیدا، هەڵەی کردووە، کە ئاماژەیان پێ دەدەین:_

هەڵە	ڕاستکردنەوە
درا	دڕا
کێشتار	کوشتار
قاڵە	قالە
ڕاهاوێشت	ڕاهێشت
بەڵرە	بالڕە
چێندە	صێندە
جەنگی یەکەمی جیهانی	جەنگی یەکەمی جیهانی
سەرەووە	سەرەوە
دەستنیان کردووە	دەست نیشان کردووە

هەی چاپ، بە ئاسانی بەرزەفت ناکرێت و سات وایە چەندین جار پێداچوونەوە بۆ کتێبێك دەکەیت، کەچی هەشی هەر تێدایە. لە کۆتاییدا، بە پێویستی دەزانم ئاماژە بەوە بدەم، کە کۆکردنەوەی ئەو ئیدیۆم دەربڕینە میللییانەی ناوچەی ڕواندز و دەوروبەری، کارێکی فەرهەنگی گرنگە و جێگەی دەستخۆشییە.

سەرنج:

- ئەم وتارەی هاوڕێم (یاسین برایم) لە ماڵپەڕی دەنگەکان، ئەرشیفی بابەتەکانی مانگی فێبریوەری هەیە و خوێنەران دەتوانن بگەڕێنەوە سەری.
** نووسەر چونکە لەوتارەکەیدا، هەر بەپەند ناوی دەربڕینەکانی هێناوە، ئیدی ئێمەش هەر بەپەند نووسیومانە. دەنا مەرج نییە ئەوانە هەموویان پەند بن!

ڕواندز_ کۆتایی نیسانی 2021

پرسیار بۆ هاتنی گۆدۆ.. جەلالی میرزا کەریم

1
بۆچی؟ ئۆبۆ. هۆموو جارێ
گشت بۆهارێ
ساڵ. لێ دوای ساڵ،
((ساڵی خۆشەمێش و زووخاێ))
لێسای بۆچکێی یادکا..
((یادێك بۆ باێ))
خێری تێزیو
بکێین بۆسنگی مێژووا
نێء، لێناو گێرووی زامکا.
((زامکی تاێ))
بۆستێی ێزیو
بکێین بۆگیانی مردووا.

؟؟؟
بەچی؟ ئەبە. کاسەسەری
شەق کراوی
ژەر ئەرخەوانی بە بەری
بەخوەن تەی
تەمەنی خەزگەی وەە بووەمان
لەچەرخی تازەی بیستەما
بە سەبەری.
گیانی زەردەشتی کوژراومان
بە ئاوەستای هەەواسراوی
ناوخەری ئاەای سووتاوی
ئاسمانی بە سەروشوەنمان
بەتە سەما.
؟؟؟
2
هاوەەکانم!
بەهاری ئەم کوردستانە
هەشتا تینووی کانیەکە
نەتەقیوە.
دەنگی ژانی ئەم شارانە
چاوەەەی گەرانیەکە
هەشتا کاروانی قوربانی
دەەەکانی.
نەچنیوە.
؟؟؟
3
هاوەەکانم!
پرسیارمان هەزار و یەك
کوردستانمان
چاوەەەوانی گەدەیەکە
چاوەەەوانی مەزدەیەکە
چاوەەەوانی گوللەیەکە
سنگی ەەگای ئاسمانی ون
هەەتەکەنە.
ەاست کاتەوە
پەیکەری (ەاستیی) سەروبن.
؟؟؟

4
هاوڕێکانم!
هاتنی گەڵاوێژی هاوڕێمان
بیری ئەو
خوێنی ئەو
وتە و کرداری نوێی ئەو
قوربانیی (کاروانی وشەی ڕاچڵەکیو)ی
ئەمڕۆی ئەو
شیکردنەوەی (کافەیەک
ژانی تووڕە)ی ئەمڕۆی ئەو
(ڕۆژمێری) سووتێنراوی
ئازاری (پێشمەرگە)ی ئەو
هەڵهاتنی (خەرێکی یاخیبووی ئەو)
تەڵەی زامی
گیڤارای نوێی. نێك كوردستان
نێك بەلیڤیا. هەموو جیهان
بەکو جیهانی نوێی ئەو.

*بەاوكراوەی ڕوانگە، ژمارە (2) 1971.

چاورێی هاتنتم.. کەویار محمد

ساتە ,لە خەیاڵما نیگاکانت گیر ئەبن و ناڕۆن
ساتە, بڵنت لە ژێر هەناسەمەوە لاناچێ
ساتە, دەنگی پێیەکانت بە لای ناخم بەڵێ ئەکەوێ
دەرگای ژوورەکەم دا ناخەم ,و چاوەڕێی هاتنتم
بەم شەوە بارانارویە
کەچی دەنگێك لەپەنا سەرمەوە پێم ئەڵێ نایەت ,و نەهاتی
بە ئاوازی تانگۆ سەما بۆ باڵات ئەکەم
وە تەش بە چاوانی پڕ لە نامۆیی لێم ئەڕوانی
دەستەکانم هەتا بنمیچی ژوورەکەم بەرز ئەکەم
ئەمەوێ بە دیوارەکان بڵێم من باڵندەیەکی پڕ لە ئیرادەم
نووکی پێم وەکو شەپۆل ئەخلیسکێنم بە زەوی

ئەمەوێ بڕۆم ,من مەڵکم گیرساوی هیوام
دڵپە بارانا ویەکان ئەمشەو
بەرە بەرە دێنە ژوور,و منیش لە سەما ناوەستم
پەنجەکانم لەگەل ئاوازی ڕووحم ,موزیك ئەژەنن
ڕووحم ئەکەوێتە بیری قووڵی زەینمەوە
ئاوێتەی هەناسە گەنیوەکانی ئاسمانە ,ئەمشەو
منیان مەست و شێت کرد, لە دووری ئەو
هەتا ئەمشەو تەواو ئەبێ نامەوێ چاوەکانم بکرێنەوە
لە بێ ئۆقرەیی من هیچ بەدی ناکەم, جگە لە وێڵی
باڵە شکاوەکانم وەسفی کێ ئەکەن
لە تاو تێ هاواری چی ئەکەن!
کاروانی هەناسەم هەتا پەنا سەرینەکەتەوە دێت
کە ئەبینم بە ئاگایت و چاو ناکەیتەوە
شعوری ناخم ماتی دای ئەگرێ ,و ئەگەڕێتەوە
بێ هێلانەکەی ,و هەتا ڕۆژهەڵدێ ئەگیرسێتەوە
.....
نووسین: کەویار محمد

کۆمەڵگەی مەدەنی یان کۆمەڵگەی ئینسانی؟.. حەمید تەقوایی.. وەرگێڕانی کاوە عومەر

چ چەرکەمەڵگەیەک وەبچ تایبەتمەندیەک دەتوانێت وێنا مامی ئەو کیشانە بداتەوە کە بەرکی بە ئینسانەکان گرتوە ؟هەندێک پێیان وایە گەیشتن بە کۆمەڵگەیەکی مەدەنی و بەدەست هێنانی بە بیاننامەی مافی مرۆڤ بەس بە ئەم کارە.دیموکراسیە ڕۆژئاوایەکان سەرباری کۆموکۆتیەک کە هەیانە بە نمونەی کۆمەڵگەی دەخوازیان دەهێنن وە.هەندیکیش لە ناویاندا کۆمەنیزمی کرێکاری بەچارەسەری ئەو کێشەیە چارەیەکی تر پێشکەش دەکات،کۆمەڵگەی ئینسانیە کۆمەڵگەیەک کە تێیدا چەوسانەوەی ئینسان لە لایەن ئینسانەوە هەڵدەوەشێتەوە و یەکسانی نیوان ئینسانەکان نێک هەر لەوی یاسایەوە بەکو

بکردەوە و لە روی ئابوریشەوە مەیسەر دەبێت. ئەوانە خوازیاری کۆمەڵگەی سۆسیالیستیشن، هەر لەم بارەیەوە گفتوگۆکەمان لەگەڵ حەمید تەقوایی دەست پێدەکەین.

خەلیل کەیوان: پێخۆش لە کۆمەڵگەی مەدەنی بابەت وباسکی کۆنە. لە سەدەی نۆزدەهەمدا هەوڵێک لە سۆسیالیستەکان دەستیان بە پێخۆشگرتن لە کۆمەڵگەی مەدەنی بردەو خوازیاری لەوە باشتر بون. مارکس لە تێزەکانی فیورباخدا دەڵێت "دیدگای ماتریالیزمی کۆن کۆمەڵگەی مەدەنییە". ئەوش لە نوسین وقسەوباسکانتاندا چەندین جار باسی هەمان بابەت تان کردەوە پیداگریت لەسەر کۆمەڵگەی ئینسانی و حکومەتی ئینسانی کردەوە. بۆچی کۆمەڵگەی ئینسانی؟

حەمید تەقوایی: کۆمەڵگەی مەدەنی ئینسانی نیە. بەو مانایەی کە شوناسی ئینسانی شتێکی کۆمەڵایەتیە و کۆمەڵگەی چینایەتی لەگەڵ ئەم شوناسدا ناکۆکە.
ئینسانەکان نەک تەنها لەلایەنی پەیوەندی و بەنەکان و زمان و کەلتورو بیرکردنەوە و بگشتی لە هەوی زهنی و دەرونییەوە بەکو تەنانەت لە هەوی بایەلۆجیشەوە زادەی کۆمەڵگەن. ئینسان بەبێ کۆمەڵگە ئینسان نیە. ئەمە ئەگەر بکۆمەڵایەتی نەژیابین
نە مشکمان بەو ئاستە کامە دەبوو و نە توانای قسەکردنمان دەبوو و نە ئەگەری بون و مانەوەمان هەبوو لەبنەڕەتدا. مانەوەی ئینسان منەتباری بکۆمەڵایەتی ژیانکەیەتی. ئەگەر بشتێک هازی ببین وەک خودی ئینسان، ئەم خودە کۆمەڵایەتییە.

کۆمەڵگەی مەدەنی لەدژی ئەم خودە ئینسانیە هادوستە بەهەی ئەوەی کە شناسی چینایەتی ئینسانەکان دەکاتە بنچینە. لە کۆمەڵگەیەکدا کە بەسەر چینەکاندا دابەشکراوە نایەکسانی کارێکی بەدامەزراوەی کراوە. و ئەم نایەکسانیە دەبێتە هۆکارێک کە شوناس گەڕێک جگە لە شوناسی کۆمەڵایەتی ئینسانەکان بڕجەستە ببێتەوە و ببێتە پیۆر. شوناسە دروستکراوەکانی وەک شوناسی میللی و شوناسی ئاینی، شوناسی قەومی و هەگزی وتەنانەت جندەری ، هەڵاواردن کە لەنیوان ژنان وپیاواندا کەلە هەموو کۆمەڵگاکاندا بونی هەیە. هەڵاوادنکی هەگزی کە هەر ئەمە لە کۆمەڵگەیەکی وەک ئەمریکا لەنیوان سپی پێستەکان وسپی پێست وهەموو پێست ڕەنگینەکانی تردا هاوار دەکات، یا هەڵاواردنی نەتەوەی و ئاینی کە بەتایبەتی لە وڵاتانی هەژهەڵاتی ناوەڕاستدا کارساتی خولقاندوە، ئەمانە هەموی دەرهاویشتەی کۆمەڵگەی مەدەنیە.
ئەگەرچی کۆمەڵگەی مەدەنی لە هەوی حقوقیەوە مافی هاوڵاتی بونی

یەکسانی بەسەمی دناسەت بەلام لە ەوی کەمایەتی وئابوری و بەشەوی واقعی و کردەیی یەکسانی ئینسانەکان پشەل دکات و ئەمش دبەتە هکاری ئەوی کە تایبەت مدنی وشوناسی کەمایەتی ئینسانەکان،شوناسی جیهانداگری ئینسانی،لەناوببرەت،ئیوە ئەمە لە کردەوەدا لە سیاسەت و لە ئابوری و کلتور و ەوشتکان و لە ئاین و ناسیونالیزمی دسەاتدار لە کەمگەی چینایەتیدا بە ئاشکرا دبینیت.لەهموو ئەم لایەنانەوە تاک وەک بونەوەریکی یەکسان لەگەڵ ئەوانی تردا بە شوناس و پەوستیەکان و ئاواتی یەکسان و جیهان داگری بە سەمی ناسرەت.ئینسانەکان لە کەگەی مدنیدا پیش هموو شتیک بەسەر چینە جیاوازەکاندا دابش دکرەن و دواتر بە ئاین ومیللەت و نەتەوە و ەگەزی جیاواز،هموو ئەمانش سەرچاوەی جرەها زوەم و هاواردنن لە کەمگەی مدنیدا.لەم ەوەیە کە مارکس دەت ئەبەت لە کەمگەی مدنی زیاتر بەیت و بگەیت بە کەمگەی ئینسانی.کورتەی باسەکە ئەوەیە کە خودی چینایەتی بونی کەمگەی مدنی دبەتە هکار بە ئەوەی کەکەمگەیەکی ئینسانی نەبیت.

ئەو کەمگەیەی کە دمانەوەت کەمگەیەکە کە چینەکان لەناوچون و ئەمش پەویستی هەوەسانەوەی هرجرە ستەم و چەوسانەوەیەکی ئابوریە.ئەمە کویلایەتی کرە و خاوەندارەتی تایبەت بەسەر هەیکانی بەرهەمهنانداهەدەوشنینەوەو ەژەمی ئابوری بدەوری دابینکردنی پەوستیەکانی هموو هاوەاتیاندا ەکدەخین و ئەمە بنەمای کەمگەی ئینسانی جگە سەرنجی ئەمیە.واتە کەمگەیەکی سەسیالیستی. خەی وشەی سەسیالیزم دەلالەتکی لەسەر ەسەنایەتی کەمگە تدایە.ەسەنایەتی کەمگە بەو مانیەی کە شوناسی کەماتی و جیهانداگری ئینسانەکان پەوانیە نەک شوناسی میللی و ئاینی و نەتەوەی کە بەسەریاندا دابیون .کەمگەی ئینسانی ناتوانەت جگەلە کەمگە سەسیالیستی مانایەکی تری هەبەت.

خەلیل کیوان:وادیارە ئەمە ەاستیەکیە.کەمگەی ئینسانی هەمان کەمگەی سەسیالیستیە.بەام ئەمە بەرهەستکارانەکی لە ناو چەپ و کەمنیستەکان و تەنانەت لەناو کەمنیزمی کرەکاریشدا هەیە.چەپەکان دەن"کەمنیزم ەبازو مەرجی ەزگاری پرلیتاریایە""نەگەیشتن بە کەمگەی ئینسانی بەو شەوەی کە ئەو دەیەن.بە بەشەک لە کەمنیزمی کرەکاری کە منسور حکمەتیش سەرچاویانە ئەمە بیرەکیەکی تەواونیە،منسور حیکمەت باسی ئەو دەکات کە 'بناغەی سەسیالیزم ئینسانە".لە قسەوباسەکیدا لە ستەکهەم تەنانەت دەت:زنجیری هەر ئینسانەکی ەاستگە بکەیتەو بەلشەفکەک-

سۆسیالیستێک-کی تووندڕەوی لە دژتەدرەوە. بەرامبەر کاتێک تۆ تۆکید دەکەیتەوە کە کۆمۆنیزمی کرێکاری خەبات دەکات بۆ کۆمەڵگەیەکی ئینسانی وحکومەتی ئینسانی،لەگەڵ تەدا هاوڕا نین. بۆچی؟ بۆچی ئێوانە بۆچونێکی تریان هەیە؟

حەمید تەقوایی: بەهەی ئەوەی کە لە سەدەی ڕابردودا جۆرە چەپێک بوبێ ئەقڵەی بنەڕەتی کۆمۆنیسزم کە بۆجیاوازی نیوان کۆمۆنیزم وئینسانیەت ڕازی بوو.چەپێک کەلە ڕاستیدا تێگەشتنێکی هەڵەی لە چینایەتی بونی کۆمەڵگە هەبوو.ئەوە ڕاستە کۆمۆنیزم لەبازی ڕزگاری چینی کرێکارە بەڵام ڕزگاری چینی کرێکار بەستراوەتەوە بەڕزگاری هەموو ئینسانەکانەوە. ناوەرکی مارکسیزم ئەم باوەڕەیە کە چینی کرێکار بەبێ ڕزگارکردنی هەموو کۆمەڵگە ناتوانێت کە ئازاد بێت،ئازادی چینی کرێکار لە گروەی لەناوبردنی پێگەی چینایەتی خۆی و هەموو تاکەکانی کۆمەڵگەدایە.لە بۆچونی سیاسی و لە پراکتیکی خەباتکارانەی کۆمۆنیستەکاندا ئەبێت بتوانن بەشی زۆری ئەو خەڵکەی کە بەرژەوەندیەکی ڕاستەوخۆیان لە دەسەڵاتی سەرمایەداریدا نیە لەگەڵ خۆیاندا هاوڕابکەن.ئیوە ئەبێت ئاسۆیەک لەبەردەم کۆمەڵگەدا دانین کە تیدا نەک تەنها ستەم وکۆیلایەتی کرێ بەڵکو هەموو جۆرە هەڵاوردنێک لەناو دەچێت.هەموو جۆرە نایەکسانیەک لەناودەچێت.نایەکسانیە میللی وئاینی و ڕەگەزی و قەومی جەندەری وهیتر وهیتر کە هەر ئێستا لە هەموو جێگایەکی دونیا و بەتایبەتیش لە کۆمەڵگەی ئێراندا بەداد دەکات.چینی کرێکار ئامای لەناوبردنی کۆمەڵگەی چینایەتی بەرز دەکاتەوە وهەموان لەم کارەدا سودمەندن .هەوڵشاندنەوەی کۆمەڵگەی چینایەتی واتە لەناوبردنی هەموو ئەو جیاکاری ونایەکسانیانەی کە دەرهاویشتەی کۆمەڵگەی چینایەتی وپێوستن بەماناوەی ئەو.
لەسەر ئەم بنەمایە ئەبێت بڵێین ڕزگاری چینی کرێکار واتە ڕزگاری کۆمەڵگە.و ئەم بنەمای سۆسیالیزمە کە ڕایدەگەیەنێت لەگەڵ ڕزگاری چینی کرێکاردا مۆژوی نوێی واقعی کۆمەڵگە دەست پێدەکات.بەو مانایەی کە ئینسانەکان لە کۆت وبەندی هەتا ئێستای کۆمەڵگەی چینایەتی ڕگار دەبێت و وەک مارکس دەڵێت"کۆمەڵگەی مرۆقایەتی یان ئینسانیەتی کۆمەڵایەتی بەوە"جەبەجێ دەبێت.کۆمەڵگەی چینایەتی بناغەی لەخۆنامۆبونی ئینسانەکان.ئینسان گەلێک لەبەر ئەوەی کە شوناسی کۆمەڵایەتیان لەناوچوە و یەکسانی و بەرانبەری لەگەڵ ئەوانی تردا نابینن لە پرسەی بەرهەمهێنان ولە هەموو کۆمەڵگە و لە پێوەندیەکان وکارو کاردانەوەی کۆمەڵایەتیدا خۆیان بەنامە دەبینن.هەر لەرەوەیە کەئاین دژتە ناوەوە.ئەبێت بڵێنی بەهەشت لە

دونیایەکی تردا بە ئینسانەکان بدەیت بەئاوەی بە دڵخۆی ئەم دونیایە ئازی بین. بەڵام جۆرە ژیانی ئەم دڵخۆشکردنی ئینسانەکانە بەسەر چینەکاندا.
چینی کرێکار داوای ئەو ناکات کە هەموان دەبێت ببنە کرێکار،خواستی ئەوەیە کە هیچ چینێک بوونی نەبێت.چینی کرێکار بەڵێناوبردنی سەرمایەداری لە ئاستیدا بوونی چینایەتی خۆشی لێناودەبات.
بەڵام بەداخەوە لەناو زۆرێک لە کۆمۆنیستەکان و یان بانگەشەکارانی کۆمۆنیزم لە سەدەی ئابردودا هەوانەن دروست بوو کە هیستاش لەناو هەندێک لە هێزە چەپەکاندا بوونی هەیە کە کرێکاری یان پڕۆلیتاری بوونی سۆسیالیزم و کۆمۆنیسزم لەگەڵ ئینسانی بوندا بەناکۆک دەبینن.مەیلێک کە پەیوەندی بەنبڕیەک وئۆرگانیکی نێوان خەبات لە پێناو ڕزگاری چین وخەبات لەپێناو رزگاری هەموو کۆمەڵگەدا نەبینێت و هەر بەوهەیەوەیە کە ناوەرکی ئینسانی سۆسیالیزمی قبوڵ ناکات..لەکاتێکدا کە بنەمای کۆمۆنیزم ومارکسیزم هەر ئەمەیە.جۆرەی ڕزگاری بەخشی مارکسیزم و کۆمۆنیزم وئەوەیە کە ئیرادەت هەموو مرۆڤایەتی ڕزگاربکات.
هەر ئەو بارودۆخەی ئەمڕۆ لەبەرچاو بگریت.یەکێک لە گرنگترین ئەو کێشانەی کە مرۆڤایەتی ئەمڕۆ لەگەڵ بەرەوەو پیسبونی ژینگە و مەترسی لەناوچونی گەی زەویە.وەڵامی ئەمە سۆسیالیستەکان هەیانە.تەنانەت بیرمەندانی واقیع بینی بۆرژوازیش دان بەو ڕاستیەدا دەنێن کە سۆسیالیزم دەتوانێت ڕیگەچارەی لەناوچونی گەی زەوی بێت.تەنانەت کەسانێکی وەک ئاغای بیل گیتس بۆئاشکرا ئەوەی ڕاگەیاندووە ئەوکاتە کەسانێک کە خەیان بە سۆسیالیست و کۆمۆنیست ناودەبەن و ڕزگاری ئینسان شتێکی پەیوەندیدار بەخەیانەوە نازانن.جارێکی تر تەئکید دەکەمەوە کە تەنانەت ئەگەر کەسێک باوەڕی بەوەیە کە تەنها ئەبێت چینی کرێکار ئازاد بکەیت ئەبێت ئەو ڕاستیە ببینێت کە چینی کرێکار بەبێ ئازادی هەموو کۆمەڵگە،ئەوەی کە ئەمە بە لەسەدا نەوەدو نۆکان ناویان دەبەن ئازاد نەبن و ئەمە مانای ئەوەیە کە چینی کرێکار خەبات بە ڕزگاری مرۆڤایەتی دەکات.
ئەوە کە کۆمەڵگەی سۆسیالیستی وکۆمەڵگەیکی ئینسانیە و شێوشی سۆسیالیستی شێوشکی ئینسانیە نیشاندەری قوڵی ڕادیکالیزمی سۆسیالیزمە.لە ڕوانگەی منەوە سۆشیالیزم وئینسانیەت بەتەواوەتی هاوواتان.بەتایبەتی ئەمە ئەگەر کەسێک قسەڵە ئەمانیزم و ئینسانگەرایی دەکات ناچارە کە سۆسیالیست بێت.هیچ ئەمانیستێکی جدی ناتوانێت باوەڕی بەوە هەبێت کە لە سەرمایەداریدا ئەتوانێت بە ئامانجی خۆی بگات. وەک ڕۆژ ڕونە کە ئەبێت سەرمایەداری تێک بشکێنیت،ئەبێت سەرمایەداران لە دەسەڵات بهێنیتە خوارەوە تا

بتوانیت ئامانیزم بەمانای واقیعی وشەکە واتە ئازادی و یەکسانی و ڕزگاری ئینسان مەیسەر ببێت.

خەلیل کەیوان: بەڵێ بەرچاوگرتنی بارودۆخی وڵاتی ئێران کە حکومەتێکی سەدەکانی ناوەڕاستە تێیدا بانگەشەی خودی عەلمانی کردنەوەی بەیاننامەی مافی مرۆڤ و گێشتن بە کۆمەڵگەیەکی مەدەنی بەرەوپیش چون نیە؟وەهەر بەو دەلیلە بەرگری کردن کۆمەڵگەی مەدەنی نابێت ئەرک وئامانجی دەستبەجێ بێت؟

حەمید تەقوایی:ئاشکرایە کە کۆماری ئیسلامی حکومەتێکی سەدەکانی ناوەڕاستی کە پشت بەستوە بەدەسەڵاتی ئیسلام و هەموو بنەماکانی کۆمەڵگەی مەدەنی لەناوبردوە.بەڵام پرسیارەکە ئەوەیە کە ئایا ئەبێت ئێمە بەکۆمەڵگەی مەدەنی ڕازی ببین؟ئامانج و ئاسەی ئازادی ویەکسانی واقیعی بخەینە لاوە و بەکۆمەڵگەی چینایەتی و کێلایەتی کۆن ڕازی ببین بەو هەموو جیاکاری و کارەساتەی کە ئەو هەکارەکیەتی؟بەدنیاییەوە کۆمەڵگەی مەدەنی لە دژەخێک کە کۆماری ئیسلامی خولقاندویەتی پێشکەوتوترە بەڵام بە ڕاونینی من ئەوە ڕەگای ڕزگاری کۆمەڵگە نیە.هەڵک هەر لەبەر ئەوەی کە کۆماری ئیسلامی دڕندەترین و خراپترین جۆری حکومەتی بەرژوازی نوێنڕایەتی دەکات ئەبێت بە واتاترین و ماکزیماڵیستی ترین ئامانجکانەوە بچینە جەنگیەوە.لەهەمانکاتدا کۆماری ئیسلامی لەبەرانبەری خەیدا کۆمەڵک بزوتنەوەی شکە پێداوە کە داوای پێشکەوتوترین و ئینسانی ترین پێوەندین.بەنمونە لە ڕەوبەوبونەوە لەگەڵ دەسەڵاتی ئایندا تەنها داوای سیکوڵاریزم بەس نیە.خەڵک داوای پێچانەوەی دژگاو دوکانی ئاینن لە ژیانی کۆمەڵایەتی خەیاندا،لە دەستیوەردان لەژیان و پێوەندیە کەسی و تایبەتیەکانی خەیان و لە کەلتور و ئەخلاقیاتدان.ئەمە ئاین تەنانەت لە کۆمەڵگەیەکدا کە خەی بەسکوڵار دژانەت،لە زۆر لایەنەوە هەناوەتە پیشەوە.کەشمەکەش و جیاوازیەکان و شەڕ ئاینیەکان و بگشتی فەلسفەیەک کە شوناسی ئینسانی بەرجەستە دەکات لە سیاسەتی وڵاتانی ڕۆژ ئاوادا جێگای بەرجەستەی پێداکردوە .لەکاتێکدا کە زیاتر لە چل ساڵە حکومەتی ئیسلامی بوتە هەکاری ئەوەی کە خەڵک پێبەرن بە بنەمای کۆنەپەرستی و دژی مرۆڤانەی ئاین و داوای ئامانیینی ئاین بن لە هەموو لایەنەکانی ژیانیاندا.
خاڵێکی تر ئەوەیە کە تەنانەت ئەگەر بە کۆمەڵگەی مەدەنیش ڕازی ببین،ئێران لەگەڵ هەبونی دەسەڵاتی سەرمایەداریدا هیچ کاتێک وەک کۆمەڵگە ڕۆژئاواییەکانی لێنایەت.لە شێشی مشروتەوە تا ئەمڕۆ خواستی کۆمەڵگەی مەدەنی باسکراوە بەڵام هیچ کاتێک بەئەنجام

نگەیشتوە و دیکتاتۆر دوای دیکتاتۆرمان هەبوە. هەکار چیە؟ هەکاری ئەم کارە دگەیتەوە بە پەداویستی قازانج هێنەری سەرمایە لە کۆمەڵگە دواکەوتووکان لە ڕوی تەکنەلۆجی بەرهەمهێنانەوە. لە بارودۆخێکی وەهادا کۆمەڵگەی سەرمایەداری بە ئاوەی کە بتوانێت لە بازاڕی جیهانیدا بەربەرەکانێ بکات ئەبێت نزم بونی ئاستی تەکنەلۆجی و بەرهەمهێنەری کار بسەپاندنی کەیلایەتی ترین بارودۆخ بەسەر چینی کرێکاردا قەرەبوو بکاتەوە. ئەبێت قایش لێگردنی کریکاران توندبکات و بەو ئامانجە ئەبێت هەموو کۆمەڵگە داپشێت. لەو لایەنەوە پەیوەستی بە دیکتاتۆریەت و لەناوبردنی سەرکۆتایی ترین مافی خەڵکە. بەڵەبەرچاو گرتنی ئەو بارودۆخە سەرمایەداری لە کۆمەڵگەیەکی وەکو ئێراندا ناتوانێت کۆمەڵگەی مەدەنی بەمانای کە لە ئەوروپای ڕۆژئاوا دەبینین ڕێک بخات.

لەکۆتایدا بەڵگەی سێهەمی من ئەوەیە کە ئەمڕۆ لە خودی ڕۆژئاواشدا بنەماکانی کۆمەڵگەی مەدەنی لەلایەن دەوڵەتکانەوە براوەتە ژێر پرسیار. لە فەلسەفەی باوو باڵادەست لە ڕۆژئاوادا کە بە پەست مەدەرنیزم ناسراوە. بنەماکانی کۆمەڵگەی مەدەنی لەناو دەبرێت. کۆمەڵگەی مەدەنی بەوشێوەیەی کە بەرژوازی لاوی ڕۆژئاوا لە سەدەی حەقدەو هەژدەدا مژدەدەری بون، ئەو بنەمایە بوو کە هاوکاتیان سەربەخۆ لە ئاین ونەتەوەو میللەت یەکسانن. لەوی ماف ویاسای هاوکاتی یەکسان مامەڵەیان لەگەڵ دەکرا. جگەلە جیاوازی چینایەتی جیاوازی تری، لانی کەم بەشێوەی یاسایی و لەفەلسەفە و جیهان بینی کۆمەڵایەتی بەرژوازی، بەڕەسمی ناناسرێت. بەڵام ئەمڕۆ بەردەوامی هەمان جیاکاری و دەسکاتی چینایەتیە، بەرژوازی ناچار کردوە کە دوبارە پەنابباتەوە بە شوناسی نەتەوەیی و ئاینی ڕۆگەزی. جەرەیئەریەکی مزائیکی لە کۆمەڵگاکان بخاتە ڕوو. بەجۆرێک کە گوایە هەر کەس لەسەر بنەمای پگەی میللی وئاینی وقەومی وجێندەریکەی مافی جیاوازی هەیە. گوایە هەموو شتێک ڕۆژیە. لەسەر ئەم بنەمایەیە کە "خەڵکی مسوڵمانی ئێران" بە شایستەی کۆماری ئیسلامی دەزانن. و لەو باوەڕدان نابێت هیچ داوەریەکت لەبارەی کولتوری ئیسلامیەوە هەبێت چونکە بەبەوای ئەوان پیوانێ یەک نیە بە هەڵسەنگاندن. لە دیدگای پەست مەدەرنیتیدا هەموو شتێک ڕۆژیە. گفتوگۆی شارستانیەتکان لەڕەوە هاتوە. کۆنەپەرستی دژی ئینسانی لە دەسکاتدار بەسەر ئێراندا: بە شارستانیەتیک"دەزانن کە بەلایەنی زەرەوە ئەبێت گفتوگۆی لەگەڵدا بکرێت! لەکاتێکدا کاتێک لە خەڵکی ئێران خەیان دەپرسیت هەموو نەفرەت لە حکومەتی ئیسلامی دەکەن و خوازیاری پشکۆتوترین پەیوەندی و پیوانەی ئەخلاق و کولتوری و کۆمەڵایەتین.

ئەمە تەنانەت لە خودی وڵاتانی ئەورووپای ڕۆژئاواو ئەمریکا بنەماکانی کۆمەڵگەی مەدەنی واتە مافی یەکسانی هاوڵاتی بوون لەبەرەی ژنان، ڕەش پێستەکان، پەنابەران، تەنانەت پاش بوونە هاوڵاتی و چەند ساڵ ژیان کردن لەو کۆمەڵگایانە- بەکردەوە تەنانەت لە بابەت گەلەکدا بە ڕەسمی و یاسای لێناو چوەو پیشێل کراوە.
کێوایە بەو شێوەیە نیە کە کۆمەڵگەی مەدەنی وەفادار ماوەتەوە بەرانبەر بە بیرەکە شکستخواردەکەی سەدەی هەژدەهەم. بەتەواوەتی پاشکشەی کردوە. لایەنکەی تری پرسیارەکەتان ئەوەش بوو کە ئایا مافی مرۆڤ بەس نیە؟ بەڵای من لەبەرەی ئەرانیشەوە بە هیچ شیوەیەک کافی نیە. لەبەرەدا تەنها ئاماژە بە دوو خاڵ دەکەم لە بەیان ننامەی مافی مرۆڤدا هەڵوەشاندنەوەی سزای لە سێدارەدان باس نەکراوە و سکۆلاریزم یان جیای ئاین لە دەوڵەتیش بە ڕەسمی نەناسراوە. واتە پەیوەرەکانی مافی مرۆڤ وەکو ئام بە دوو کیشەی بنەڕەتی کۆمەڵگەی ئێران نادات‌وە. بەڵام جیا لەمانەش ئەوەی کە مافی مرۆڤ بە ئیران وەهموو کۆمەڵگەکان بەنگەونجاو و ناعەدالی دەکات ئەو مەسەلە بنەڕەتیەیە کە یەکسانی ئابووری و کۆمەڵایەتی ئینسانەکان هیچ جاگایەکی لە مافی مرۆڤدا نیە. تەنها یەک وشەش لە دژی چەوسانەوە و لە دژی کۆیلایەتی کرێ و لەدژی هەڵاوادنی چینایەتی لە بەیاننامەی مافی مرۆڤدا نابینیت و لەم لایەنەوە مافی مرۆڤیش وەکو هامی کەشکانی خەڵکی ئێرانی کەشکراو بژێر هەڕەی هەژاری نیە.
بەم هەکارانە پەنابردن بە کۆمەڵگەی مەدەنی، مافی مرۆڤ، پەڕلەمان و هتد ناتوانێت تەنانەت گۆچارێیەک بێت لەبەرانبەر کیشە دژوارەکانی هەر ئەمە لە کۆمەڵگەی ئێران.

خەلیل کێوان: بەم پناسەیەی تەکردت سەرسومنانەک وپرسیارەکی گەورە دەتە پیشەوە. لە سەدەی ١٨وە تا ئەمە بانگەشەکارانی کۆمەڵگەی مەدەنی باسیان لەمافی هاوڵاتی بون کردوە. بەڵام ئەمە ئەبینین کە لە دیموکراسیە ڕۆژئاواییەکاندا کە لەبنەڕەتدا ئەبێت لەهەمان ڕێگاوە بڕەدەام بێت ئەم دیدگایە گۆڕاوە. ئەمە ئاگادارین کە لەگەڵ هەندێک لەپەنابەراندا بە یاسای جیاواز مامەڵە دەکەن. هەروەها کۆمەڵێک مافی کۆمەڵایەتیان لابردوە، لە خزمەتگوزاریە تەندروستی وپەروەردەیکانیان کەم کردوەتەوە، تەمانەی خانەنیشینیان بەرزکردوەتەوە، مافی دایکانی تەنها یان وەرگرتوەتەوە وبەگشتی زەرەک لە ئیمکاناتە خزمەتگوزاریەکانی کۆمەڵگەیان وەرگرتوەتەوە. لە ئاستیدا بەچی کۆمەڵگەیان پاشکشە پێکردوە؟ پرسیارە گەورەکە لەبەردایە. بەچی بانگەشەکارانی کۆمەڵگەی مەدەنی لە دیموکراسی ڕۆژئاوادا بەو شێوەیە بەربونەتە گیانی کۆمەڵگەی مەدەنی؟

حەمید تەقوایی: بە وەتامدانەوە بۆ پرسیارێ دەبیت لەرەوە دەست پێبکەین کە مەدەنیەت وکۆمەڵگەی مەدەنی ئاڵای بەرژوازی تازە پێگەیشتووی ئەوروپا بوو لەبەرانبەر کۆمەڵگەی داخراوی سەدە ناوەڕاستیەکاندا بوو.لەبەنبەر کۆمەڵگەی خانەدان و کۆمەڵگەی فیئودالی.لەو سەردەمدا ئامانج و ئاڵای مەدەنیەت و کۆمەڵگەی مەدەنی لەناوبردنی کۆمەڵگەی دیهاتی،هەڵکەندنی دیهات نیشینەکان لە زەویەکانیان و گەڕبوونەوە بەرەو شارەکان وەک هێزی کار فرۆشەکان،لە وتەیەکدا مانا دەدات بۆچوونێکی پێوەندیە فیئودالیەکان بە پێوەندیە کاپیتالیستیەکان .مەدەنیەت وێنان شاری بوونی کۆمەڵگە پۆستی بەلەناوبردنی کۆمەڵگەی کۆنی سەدەکانی ناوەڕاست بوو کە بە دیهاتەکان بنیات نرابون.شۆڕشی گەورەی فەرەنسا ئەم ئاڵایەی بەرزکردەوە و لەو سەردەمدا خەڵک لە یاسایەکی تردا نەک وەکو خزمەتکار و کەلوپەلی ماڵەکان و لەردەکان وخانەدانەکان بۆکو وەک شانیشینەکان و یان هاوڵاتیانی کۆمەڵگە بۆسمی ناسران.
ئەبەت ئەبەت سەرنج بدینە ئەو خاڵە گرنگەش کە مافی مەدەنی لە ئاستەکدا کە ئەمڕۆ باسی لێدەکرێت لەو سەردەمدا باسی لە نەدەکرا.بە نمونە لە شۆڕشی گەورەی فەرەنسادا مافەکانی ژنان بۆسمی نەناسرابوو.یەکەم جار کە مافی دەنگدان خرابوێ ڕووی ژنان لەو مافە بە بەش بون .تەنانەت لەپێوەند بە پیاوانیشەوە سەرەتا خاوەندارێتی مەرجی دەنگان بوو.نەک تەنها کاندید بون بۆکو دەنگدان و هەڵبژاردنیش مەرجەکەی ئەوە بوو کە ئەبەت تە خاوەنی موڵکیکت بیت.واتە کرێکاران وزەحمەتکێشانی شاری لەو مافە بە بەش بون و یا بە نمونە مافی پێوەست بە خۆشگوزەرانی گشتی وەک ئەوەی کە ئەوە ئاماژەتان پێدا لەبەشی شۆڕشەکانی بەرژوازی لە سەدەی ١٨دا باس نەکرابوو بۆکو پێپە بەپە و لە ئەنجامی خەباتی کرێکاران و ژنانەدا بەدەست هاتون.بەتابەت بزوتنەوەی کۆمۆنیستی و کۆمۆنیستەکان دەوری چارەنوس سازیان هەبوو لە بەدەست هێنانی ئەم ئەرکەدا.یەکێک لە یەکەمین ئەو وڵاتانەی کە مافی ژنانیان بۆسمی ناسی یەکێتی سۆڤێتی دوای شۆڕشی ئۆکتۆبەر بوو.زۆرێک لە وڵاتە ئەژئاوایەکان پاش شۆڕشی ئۆکتۆبەر-دەستبەجێ یا بە ئیلهام وەرگرتن لەو یا لەترسی "مەترسی سور"-و یان دەیان ساڵ پاش ئەو شۆڕشە مافی دەنگدانیان دابە ژنان.وڵاتەکانی بەریتانیا ساڵی ١٩١٨،ئەمریکاساڵی ١٩٢٠،فەرەنسا تەنها لە دەیەی٤٠ی سەدەی ئابردودا و سویسرا لە دەیەی ٧٠دا ئەم مافەی بۆسمی ناسی.
لەو لایەنەوە کاتێک بە تێگەشتنی ئەمڕۆ مافی مەدەنی،واتە یەکسانی هەموو هاوڵاتیان،مافی دەنگدانی گشتی و یان خزمەتگوزاری گشتی قسەوباس دەکرێت.

نابیت ئەو لەبیر بکریت کە ئەو ئامانەی تەنانەت لەدەست بەرژوازی شۆڕشگێڕی سەدەی ١٨هەمدا نەبوو،یەک بزوتنەوەی سۆسیالیستی بوو.و بزوتنەوە و خەباتی ژنان و کرێکاران بوو کە بە ئیلهام لە شۆڕشی ئۆکتۆبەر ئەو مافانەی هەنگاو بەهەنگاو بەسەر دەوڵەتاندا سەپێندرا.

بەڵام ئەمڕۆ نەک تەنها ئەم دەستکەوتانەی بزوتنەوەی کرێکاری وسۆسیالیستی بەڵکو تەنانەت ئەیانەوێت بنەماکانی کۆمەڵگەی مەدەنی،مانای هاوڵاتی بوون و بنچینەی یەک هاوڵاتی و یەک یاسا لەناوببەن،وەری دەگرنەوە. بۆچی بەو شێوەیە؟لەبەر ئەوەی کە سەرمایەداری بازاڕی ئازاد هەموو کۆجیهانی خستوەتە ژێر کۆنترۆڵی خۆیەوە.ئیتر لەگەڵ کۆمەڵگەی خانەدان و فیئودالی و نیوە فیئودالەکاندا ڕوبەڕو نیە،تا بیەوێت پڕە بە ئامانەی شارنیشینی بەدات وبازاڕەکان بکات و بیەوێت وەرزێرەکان بکاتە کرێکار و پیوەندیەکانی سەرمایەداری لە هەموو دەوڵەتکاندا دامەزرێنێت.ئیستا هەموو وەرزێرەکان بونەتە کرێکاری کرێ و لەهەموو جێگایەکدا ئێستا پیوەندیەکانی سەرمایەداری پڕەی گرتوە.لەگەڵ دەسەڵاتدارێتی سەرمایەداری لەسەرتاسەری دونیای ئەمڕۆدا ئیتر ڕیشەی هەموو کێشەکان و نەهامەتیەکانی دونیای ئەمڕۆ سەرمایەداریە وئیتر بە سەرمایەدارەکان و دەوڵەتکانیان پۆوست نەبوو کە بەناو ئامانەی مەدەنیەت و مافە مەدەنیەکان تەنانەت بەمانای سەدەی ١٨هەمی وشکە بەرزکەنەوە.چونکە خەیان دەدرێنە دادگا و ئاماژەی پێنجەکان بەرەو نەزمی سەرمایەداری دەڕۆشت.

خەلیل کەیوان:ئیوە باس لە شوناسی هاوبەشی ئینسانی دەکەن.بەڵام زۆرێک شوناسی چینایەتی،میللی،کەلتوری،جێندەری و نەژادی و هتد بەرجەستە دەکەنەوە.لەگەڵ ئەم شوناسە جەراوجەرانەدا چۆن دەکرێت کۆمەڵگەیەک کە شوناسی ئینسانی چارنوس سازو بەرجەستەیە.ءەمڕۆ بکرێتەوە؟کۆمەڵگەی ئینسانی جێگا مەبەستی ئێوە لە ڕوی کەلتوری،لەلایەنی سیاسیەوە و لەلایەنی ئابوریەوە چ تایبەت مەندیەکی هەیە؟

حەمید تەقوایی:پایەی کۆمەڵگەی ئینسانی هەمان لایەنی سەهەمە واتە تایبەتمەندی ئابوری.کلیلەکە لێرەدایە.تە ئەگەر چەوسانەوە لەناوبەریت،خاوەندارێتی بەسەر هەیکانی بەرهەمهێنانەدا هەڵوەشێنیتەوە و بەڕێوەبردنی کارخانەکان و ناوەندەکانی بەرهەمهێنان بخێیتە بەردەستی هەموو کۆمەڵگە و ئابوری لەسەر بنەمای دابینکردنی پێویستی هەموو خەڵک،و نەک کەکردنەوەی

قازانج،لەکبخەیت ئەوکاتە بناغەکانی هەموو جۆرە هەڵاواردن وجیاکاری ونایەکسانیەک لەناوبردبێت و تەشوەت لە ڕیشەی هەرجۆرە جیاکارییەک دابڕێت.
ئاشکرایە کە ڕژێمی سەرمایەداری،هەرچەندیکیش مافی هاوڵاتیان لەبەرچاو بگرێت،لەسەر تەوەری قازانج هەنانو لەسەر خەشگوزەرانی هاوڵاتیان ڕیک نەخراوە و ئەمەش تەنانەت سەرمایەدارانیش نایشارنەوە. بەڵایەنی زۆرەوە ئابووری بە مەبەستی قازانج بەوجۆرە پاساو ئەدەن کە چالاکی بە بەدەست هەنانی قازانج چۆرخەکانی بەرهەم هەنان دەسوەنێت وکارو پیشە دروست دەکات و لەگەشەی سەرمایەدا هەموان سودمەند ئەبن.ئەمە ئەفسانەیەکە. نیزامی سەرمایەداری لەگەڵ تەنگژە بونیادیەبەردەوامەکانی و هەژاری وبێکاری وگرانی درێژخایەندا بەرەو ڕوە و بەردەوام.تەنانەت لە قۆناغە کورتەکانی خۆشگوزەرانیشدا، قەیرانی چینایەتی و کۆلۆنی نەوان هەژاری وسەروەت بەردەوام قوڵتر دەبێتەوە.
کەوایە یەکەمین تایبەت مەندی کەمەگەی ئینسانی ئەوەیە کە ئابووری لەسەر بنەمای وەڵامدانەوە بە پێوستیەکانی هەموو هاوڵاتیان نەکەدەخرێت و ئەمەش ن=مەرجی لەناوبردنی چەوساندنەوەی ئینسانە لەلایەن ئینسانەوە.
لەلایەنی کۆلتوریەوە کەمەگەی سۆسیالیستی کەمەگەیەکە کە لەسەر بنەمای بەهای هاوبەش و جیهان داگری ئینسانەکان بنیات نراوە.واتە تێیدا هەواڵک چەقبەستوی و تابەکان وپیرۆزیە ئاینی ونەتەوەیی وەگەزی و جێندەری و میللی-نیشتیمانی و شوناس داتاشینی میللی ئاینی نەتەوەیت نیە بەکو بارودۆخێکت دروست کردوە کە هەرکەسێک بتوانێت لە ژێر داروپەردوی ئەم شاوناسە داتاشراوانەدا ڕزگاری ببێت و بگەڕێتەوە بە هەمان شوناسی هاوبەش و کەمەگەیەتی خۆی،هەمان ئینسانیەتی کەمەگەیەتی بوی جە مەبەستی ماركس،ئیتر کەسێک خاوەن کار نیەو کەسێک کرێکار و ئەوی تر ژنی ماڵەوە کە کاری ناوماڵەکەی لەبەرچاو نەگیرێت و یەکەک بەهائی و یەکەک ڕەش پەست و یەکە کرێکاری پەنابەرو هتد وهتد نیە.لە کەمەگەی مەدەنیدا،تەنانەت لە پێشکەوتوترینەکانیاندا،لەسەر بنەمای هەموو ئەوانە بەکردەوە،و لە ژێر بابەتدا بەڕەسمی ویاسایی،هەڵاواردن و نایەکسانی هەیە.
ئەگەر ئیوە دابینکردنی پێداویستی ئینسانەکان بکەنە ئامانج و ئەمە دیاری بکەیت ئەوکاتە خۆک ئەو بوارو و توانایەیان ئەبێت کە خەیان وەک ئینسانی یەکسان لەگەڵ ئەوانیتردا سەیربکەن و کاتێک هەڵاواردنی چینایەتی نەبێت میللی ئاینی و ڕەگەزی و جێندەریش کە دەرهاویشتەی ئەون هەروەها دەسەڕێتەوە. نەک تەنها لە ئاستی کەمەگەیەکدا بەکو لەمەودای جیهانیدا.هەر ئەمەش دەبینن کە لە

سەرمایەداری چەند خەڵکی جیهان هاوخەمی یەک دەکەن، چەن لەپەنایەکدا دەوەستن. بە نمونە لەدژی سزای لە سێدارەدانی نەوید ئەفکاری ملیارەها ئینسان لە جیهاندا لە میدیا کۆمەڵایەتیەکانەوە ناڕازایەتیان دەربڕی.
سەرئەنجام لەلایەنی سیاسیەوە کۆمەڵگەی ئینسانی و یا سۆسیالیستی دەوڵەتی سەرو خەڵکی دەخاتە لاوە.
لە هەموو کۆمەڵگا چینایەتیەکاندا نەک تەنها سەرمایەداری، هەر لەسەرەتای دروست بونی چینایەتیەوە هەتا ئەمڕۆ، دەوڵەت لەدەست چینی خاوەن هەیبەکانی بەرهەم هێناندا بوە؛ لەدەستی چینی چەوسێنەردا بووە و وەک ئەرگانێکی سەرکوتگەر لە خزمەتی چینی دەسەڵاتداردا کاری کردوە. دەوڵەت لە کۆمەڵگەی ئینسانیدا ناتوانێت ئەو تایبەت مەندیەی هەبێت. لە کۆمەڵگەی سۆسیالیستیدا دەوڵەت دامەزراوەی سەرکوت لە خزمەتی هیچ چینێکدا نیە بەڵکو ئەرگانێ بەڕێوەبردنی ئیدارەی کۆمەڵگەیە بە بەشداری و دەخالەت و ئیرادەی هەموو خەڵکەکە. کۆمەڵگەی سۆسیالیستی لە لەلایەنی سیاسیەوە لەسەر بنەمای کارو ئیرادەی جەماوەری خەڵک لە شوراکاندا دامەزراوە. نیزامی سۆسیالیستی نیزامێکی شورایی و بەیەکەمین جار لە مێژودا لە شۆڕشی ئەرکێکی سیاسیدا پاراستنی دەسەڵات لەلایەن کۆمیتەیەک بەسەر کۆمەڵگەدا دەر ئەهێنەت و ئەیکاتە کاری بەڕێوەبردنی کۆمەڵگە.
کۆایە لەلایەنی سیاسیشەوە تەنها کۆمەڵگەی سۆسیالیستی، کۆمەڵگەیەک کەلەسەر بنەمای شوراکان بەڕێوە دەچێت، دەتوانێت کۆمەڵگەیەکی ئینسانی بێت.
ئەم سێ تایبەت مەندیە ئابوی و کەلتوری و سیاسیە کە ڕونم کردەوە ئەبەتە بەتاوەتی بەیەک پەیوەندیدارن و مەیسەر بونی یەکێکیان بەبێ ئەوانی تر ئیمکانی نیە. هەر بەو شێوەی کەوتم پایەی تەواوی ئەوانە لەناوبردنی چەوسانەوە وەزگاری ئابوری ئینسانەکان لە کێت وبەندی کۆمەڵگەی چینایەتیە.
نیشانەی ئامانج و ئیستراتیجی کۆمنیستەکان بەدیهێنانی کۆمەڵگەیەکی لەو شیوەیە. حزبی کۆمنیستی کرێکاری بە ئەم ئامانجە دەجەنگێت و ئیمە بیردێکینەوە کە کۆمەڵگەی ئێران بە هەلومەرجکی ئاواوە دەتوانیت ڕوزساری ئازادی ویەکسانی وخۆشگوزەرانی ببینێت.

٢٠٢١\٤\٢٨
وەرگێڕانی کاوە عومەر

مانگرتن و ناڕازایەتیی کرێکارانی هێزانکار و گرێبەست و وانەبێژکان لە قەزای شامیە

سەرکەوتن بە مانگرتن و ناڕازایەتیی کرێکارانی هێزانکار و گرێبەست و وانەبێژکان، و بەتوندیش سەرکەنەی سەرکوتە خوێناویەکانی حکومەت دەکەین.

دە هێژە شەپۆلێکی نوێی مانگرتن و دەستلەکارکێشانەوە و ناڕازیەتی کرێکارانی هێزانکار و گرێبەست وەکووتووە، بە دەستپێشکەری کرێکارانی ژینگەپارێزی شارەوانی قەزای شامیە لە پارێزگای دیوانیەی ناوەڕاستی عێراق، کە خوازیاری بەرزکردنەوەی کرێ و تێرخانکردنی دارایین بۆ بەیاری (٣١٥)ی حکومەت و جێبەجێکردنی. ئەم خەباتە کرێکاریە بەخڕایی سەریکێشا بۆ فەرمانگەی ئاو لێو شارێ و بە زەرەک لە قەزا و ناحیەکان و بۆ ناوەندی پارێزگای دیوانیەش.
هاوکات لەگەڵ ئەم شەپۆلەدا، شارەکانی نەجەف و حلە و کوت و ناسریە و بەسرەش ناڕازایەتیان بەخێرایی بینی لایەن کرێکارانی هێزانکار و گرێبەستی فەرمانگە خزمەتگوزاریەکانی شارەوانی، ئاو، کارەبا و تەندروستی، کە خوازیاری جێبەجێکردنی هەمان بەیار و دژی بەینی موچەی کرێکاران و کارمەندان بوون.
کرێکارن لەم شەپۆلە تازەیە لە خەباتیاندا، ئامازی خەباتی هەرە کاریگەری خەیان، مانگرتن لە کاریان بەکارهێنا، کە بە هوونی بایخ و کاریگەری ئەم تۆڕەی لە کرێکاران لەسەر کەی خزمەتگوزاری هێزانە دەرخست. لە ماوەی ئەم کردە خەباتکارانەیدا کرێکارانی مانگرتوو هووبەهووی چەندین ئەرک و چەنجی جەراوجەر بوونەوە و تا ئێستاش هەر هووبەهوویانە، وەک بەرەوبردنی مانگرتنەکە و پاراستنی یەکەیزی کرێکاران و بەدەستهێنانی ئای گشتی و پاپشتی دانیشتوانی شارەکان بۆ مەسەلەکەیان و خواستەکانیان.
هێژی پێنج شەممە (٢-٥-٢٠٢١) لە بەغدای پایتەخت، کرێکاران و کارمەندانی گرێبەست و کرێکارانی هێزانکار و وانەبێژانی خەبەخش، خۆپشاندانەکیان ئەنجامدا لەبەردەم باڵەخانەی وەزارەتی دارایی، کە لە دامەزراوە جەراوجەرەکانی حکومەت و لە گشت پارێزگاکانەوە

بۆی هاتبوون، وە خوازیاری جێبەجێکردنی بڕیاری ژمارە (٣١٥) بوون. هێزەکانی ئاسایشی حکومەت هێرشیان بۆ گوللە بارانکردنی خۆپێشاندەران و ژمارەیەکی لێ بریندارکردن.
چەندین ساڵە کرێکارانی گرێبەست و هێژانەکار لە کەرتەکانی کارەبا، ئاو، تەندروستی و هێروهها دامەزراوە خزمەتگوزاریەکانی حکومەت، دەستلەکار دەکێشنەوە و خۆپێشاندان دەکەن بەشێوەیەکی بەردەوام بۆ بەدەستهێنانی خواستەکانیان، بە دامەزراندنی هەمیشەیی و گۆڕینی کرێکارانی هێژانەکار بۆ کرێکاری گرێبەست. ئەمە و زیاتر لە ساڵ و نیوێکیشە لە بەغدا و پارێزگاکانی تردا، ناڕازایەتی و گردبوونەوەی ئەندازیارانی بێکار بەردەوامە لەگەڵ خۆپێشاندانی دەرچوانی زانکۆ و پەیمانگاکان و خاوەن بڕوانامەی خوێندنی باڵا و وانەبێژانی خەبەخش و کارمەند و کرێکارانی گرێبەست.
لە هەرەمی کوردستانیش، لە چەند ساڵی ڕابردووەوە، هەر ماوەناماوەیەک خۆپێشاندان و ناڕازایەتی کرێکاران و کارمەندان و مامۆستایان بەرووددەچێت، بەدژی پێنەدانی موچەکان لەلایەن حکومەتی هەرەمەوە، هەروەها خۆپێشاندانەکانی ئەم دواییانەشیان لە کانونی یەکەمی (٢٠٢٠)دا لە پارێزگای سلێمانی بووبە ڕاپەڕینێک و تیایدا چەندین خۆپێشاندەر بە تۆقێی هێزەکانی ئاسایشی سەر بەدەسەڵاتدارانی هەرەمەکە کورژران.
ئەم ناڕازایەتی و مانگرتنە کرێکارییانەی ئێستا، لە جۆرگەی پەرەسەندنی خۆپێشاندانە جەماوەریەکانی شەوانەی زەرەک لە گەڕەک و ناوچەکانی بەغدا و پارێزگاکانی ناوەڕاست و خوارودا بەرووددەچێت، دژ بە خراپی خزمەتگوزاریەکان و دەرەنجامەکانی کارەساتی کۆڤا و بێکاری و هێژاری و گوزەرانی پڕ لە کوڵەوەری داسەپاو بەسەر زوربەی هاوڵاتیانەدا. ئەم ناڕازایەتیە لەکاتێبانە پەرەسەندنەکی جۆرایەتی پێکدەهێنن لە خەباتی سیاسی جەماوەریدا دژ بە دەسەڵاتداران و بەردەوامی (ڕاپەڕینی ئۆکتۆبەر)ن، بەڵام ئەمجارە نەک لە گەڕەپانەکان، بەڵکو لە گەڕەکان و لە شوێنەکانی شاردا کە خۆپێشاندەران دروشمی زیشتنی ژەمی سیاسیش بەرزدەکەنەوە.
خەباتی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابوری کرێکاران و زەحمەتکێشان و بێکارانی کچ و کوڕ لە ماوەی زیاتر لە دەیەک لە عێراقدا خاریکە بە هێنگاوی پتەو وە بە ئاڕاستەیەکی ڕوونڵسەر دەچێتەپێشەوە. ئەوەی کە ئەمڕۆ ڕووددەدات درێژکراوەی ئەم هەوڵوتەقەلا و خەباتەیە.
ئەرکی هەرە بە پلە و پلەیست لەبەردەم کرێکاران و زەحمەتکێشان و کچان و کوڕانی بێکاردا لە ئێستادا پایەڕێژی ڕێکخراوی سەربەخۆی جەماوەریە بۆ کرێکاران و یەکخستنی ڕیزی خەباتی ئێستایانە لە چوارچێوەیدا بۆ شێوەیەکی یەکگرتوو لەسەراسەری وڵاتدا. سەرکەوتنی

خەباتی کرێکاری جەماوەریانەی ئێستا، زەحمەتە بە یەکخستنی ڕیزەکانی خەباتیان و دامەزراندنی ڕێکخراوە سەندیکا و تەنە کرێکاریە جەماوەریە سەربەخۆکان لەسەراسەری وڵاتدا، کە سەربەخۆیی چینایەتی و سیاسی بە کرێکاران دەستبەر دەکەن.
هەر سەرکەوتنێک کە بزوتنەوەی مانگرتن و ناڕازایەتیە کرێکاریەکانی ئێستا بەدەستی بهێنێت لە هەنانەدی خواستەکان و داسەپاندنیدا بەسەر دەسەڵاتداراندا، ئەوە هەنگاوێکی بەرەوپێش لە جەنگی چینایەتی کرێکاران و پتەوکردنی ئیرادەی سیاسی سەربەخۆیاندا، ئەم دەستکەوتە نێک هەر بە کرێکاران دەبڕێ باشترکردنی ئاستی گوزەرانیان، بەڵکو دەشبێتە توخمێک بۆ تووندوتیژکردنەوە و ئاڵۆزکاوی قەیرانی ئەم ژێمە سیاسیەی ئێستا، وە بەم پێیە دەبێتە سەرەتای کۆتایهێنان بە سەراپای ئەم ژێمە، لە گۆڕەپانەکانی و لە سیاسەتکانی خەرجکردنی دارایی گشتی لە پاڵێ سیاسی و سەربازیە سەرکوتگەرەکانی.
ڕێکخراوی بەدیلی کۆمۆنیستی لە عێراق، تاوانی کوشتنی خەپشاندنەرێک لە ناسەیە و بریندارکردنی ژمارەیەک لە وانەبێژان لە بەغدا، بەتوندی سەرکۆنە دەکات، کە هێزەکانی ئاسایشی حکومەت ئەنجامیداون.
هێروهها سەرکوتگەری ئەو هەڵوێستانەش لە هەر شکڵ و شێوەیەکدا لەبەرامبەر ناڕازایەتیەکاندا سەرکۆنە دەکات، وە حکومەت بە بەرپرس دادەنێت لە دەستگیرکردنی ئەوانەی ئەم تاوانیان ئەنجامداوە، بەوانەشەوە کە لە پشتیەوە وەستاون.
هێروهها ڕێکخراوی بەدیلی کۆمۆنیستی هاوپشتی کرێکارانی گرتبەست و ڕاگرتنکار و وانەبێژان و ئەوانەش خەبەخش کاردەکەن، وە شانبەشانیشیان خەبات دەکات بۆ هەنانەدی ئامانج و خواستەکانیان.
وە هەموو ئازادیخوازان و لایەنگرانی ئازادی و خۆشگوزەرانی جەماوەر لە عێراقدا بانگواز دەکات بۆ هاوپشتیکردن لەگەڵ کرێکارانی مانگرتوو و ناڕازی بە هەنانەدی خواستەکانیان.
هێروهها سەندیکا و یەکیەتیە کرێکاریەکان لە جیهان و حزب و ڕێکخراوە چەپەکان و هەموو لایەنگران لە مافەکانی کرێکار بانگواز دەکات بۆ هاوپشتیکردنی چینی کرێکاری عێراق و خەباتەکەی، و سەرکۆنەکردنی حکومەتی ناوندی و حکومەتی هەرێمی کوردستان لەهەڵسانیان بە سەرکوتی خەپشاندەران و نەهاتن بەدەم خواستە ڕەواکانی کرێکاران و کارمەندان و وانەبێژانی خەبەخشەوە.

ڕێکخراوی بەدیلی کۆمۆنیستی لە عێراق
٤-٥-٢٠٢١

جنودان و تشهیرو ناوزاندن، لە بەندگی مزگەوتکانەوە!..
تاهیر عیسا

د. کەریم شەریف قەرەچەتانی پسپۆڕی دەرونی و مامۆستای زانکۆ لە حەفتەی ڕابردووداو لە لەدوانێکدا بۆ زەربەی سایدو دەزگا میدیا کوردیەکان، ڕایگەیاند، لەبەرانبەر ئەو قسە نەشیاوانەی بەرانبەر خۆم و پلەی زانستی و خۆزانکەم کردویەتی بیارمداوە سکالای یاسایی دژی مامۆستا هێژا مامۆستای ئاینی تەمار بکەم لەکاتێکدا ئەو مامۆستایە لەناو مزگەوت ئەو کارەی بەرانبەر من کردووە.
باسی لەوەشکردووە، بەهەی ئەو بەچوونانەی لە ڕابردوو لە ئیستاشدا لەسەر دینی ئیسلام و دینداری هەیبووە زەر جار بۆ "مەلا کەریم بانگی کراوە".
هەروەها، لەدرێژەی سکالاکەیدا دەڵێت، پێشتر مامۆستا هێژا لە وتارێکی ڤیژانەی لەناو مزگەوت باسی لەوە کرد کە گوایە د.کەریم شەریف قەرەچەتانی باسی لە ئایەتێکی سورەتی کەهف کردووەو کە دەڵێت "هەرکەس دیاوەت با باوەڕبهێنێت هەرکەسیش دیاوەت با کافر بێت" بەڵام ئایەتەکەی تەواو نەکردووەو باسی لەوەنەکردووە کە ئەوانەی کافرن سزای ئاگر چاوەڕوانیان دەکات و ئەوەشی بۆ هاندان داناوەو بۆ ئەوەش ڤێخنەی تۆندی گرتووەو بۆ "تەڤیسەر" و "فەتەفەت" ناوی دەبات.
بەڵام دکتەر شەریف،ئەمڕۆ لەدوانێکی دیکەی بۆاوکردەوەو ڕایگەیاند، سکالا لەدژی مەلاهێژا، تەمار ناکات.چونکە گوایا، مەلاهێژا پەیوەندی پەیوەکردووەو پێی گووتوە، کە قیدیەیەکە کەن بووەو دەستکاری کراوەو مەبەستی لەمامۆستاشەریف، نەبووە، بەڵام لەڕاستیدا، مەلاهێژا درێ دەکات و مامۆستا شەریفیش، دەزانێت کە مەلاهێژا، ڕاست ناکات، بەڵام مادام تەلەفۆنی بۆکردووە و بەمجۆرە عوزری بۆهێناوەتەوە، ئەمیش سکالاکەی کشاندەتەوە، دەنا لەڕاستیدا وەک لەڕاگەیاندنی سکالای مامۆستا شەریفدا، هاتوە، تەشهیرو قسە نەشیاوکانی هێژا بۆ مامۆستا شەریف، بەڵێشنی باسکراوە، بەڵام

بەرحاڵ، ئەوەی من دەیوێت و مەبەستمە، لێپرسینەوەزی ئەم لێدوانانەدا، شتێک بنووسم ئەوەیە، کە من نازانم مامۆستا شەریف خۆی دەیزانێت و باسی ناکات، یان هەر نایزانێت، کە هەکارەکانی پشتی ئەم جنێوو قسە ناشیاوانەی مەلاهەڵەمان بەرووناکتەوە؟!
خۆ ئەگەر دەیزانێت و پەمان ناڵێت، ئەوا بەڵای خۆم، کەمتەرخەمیو گۆشەیەکی گرنگی ئەم بابەتەی جنێوو قسەی ناشیرین و تاوەین وحیقدو قینی ئەم جەمعە لە ئایینزاو مەلاکانی پشتگوێ خستووە، کە بەجارێکی بەرفراوان، لەئاستی سایکۆلۆجیای گشتی کۆمەڵگاشدا کاریگەری داناوەو دواجاریش، پێویستە دەبێتەوە بە پسپۆرێکی مامۆستا شەریفەوە.
لەکوردەواریدا، پەندێکی زۆر باو هەیە، کە دەڵێت، گوڕە ئاو دەڵێژێت و بچوکیش پێی تێوەردەدات!
واتە مەلاهەڵە و هاوپیشەو هاو فکرەکانی، پێ لەئاوێک وەردەدەن، کەلەبنەڕەتەوە، لەلایەن، ئایینەکەیانەوە بەیان ژێندراوە!
ئەو نەفسەی مەلاهەڵەکان، قسەی پێدەکەن و لێدوانی پێدەدەن، لە تێکست و دۆقە بنەڕەتیەکانی قورئانەکەیانەوە، وەرگیراوە.
زمانێک کە لەزەر جگادا، بەناوی اللەوە لە دۆقی جەراوجەردا بەیانکراوە، ئەمەکە لەناو فەرهەنگ ومەڵاڵەی ئینسانیماندا، بەمامۆستای بەڕێزیشەوە، قابیلی قبوڵ نییەو مایەی لەسەرمینەوەیەو بەکارهێنانیان کە بە مەلاهەڵەکان وهاوشێوەکانیان ئاسایییەو بەتە بەشێک لەفەرهەنگ وئەخلاقیەیان، سەرچاوەکەی ئەم دۆقانەن کە لەخوارەوەدا ئیزیان دەکەم:-
يا ايها الذين امنوا انما المشركون نجس فلا يقربوا المسجد الحرام بعد عامهم…التوبة/28
واتە ئەی باوەداران موشریکەکان گاوو پیسن بانزیک کەعبەی پیرۆز نەکەونەوە بە هیچ عیبادەتێک، (کە دیارە ئەوانیش حەج وعیبادەتی خۆیان کردووە و هاوشانی محەمەدو هاوەڵەکانی بەوایان بەپەرستنی بردە ڕەشکەی کەعبە هەبووە، بەڵام باوەڕیان بەمحەمەد وەک پێغەمبەر نەبووە، بۆیە پێیان گووتون گاوو پیس، واتە سەگ وبەراز…)
أَم تَحسَبُ أَنَّ أَكثَرَهُم يَسمَعونَ أَو يَعقِلونَ ۚ إِن هُم إِلّا كَالأَنعامِ ۖ بَل هُم أَضَلُّ سَبيلًا..الفرقان/44
ئایا واەزانیت زۆربەی ئەوانە ڕاستیەکان دەبیستن، یان بیرو هۆشیان دەخەنە کار؟ ئەوانە جگە لەمەوماڵات هیچی تر نین، بەڵکو گومڕاتریشن لە مەوماڵات.
مامۆستاشەریف، باش نییە، مەلاهەڵە بەمەو ماڵاتی نەچواندووی، دەبێت شوکرانە بژێربیت؟!

قُلْ هَلْ أُنَبِّئُكُم بِشَرٍّ مِّن ذَٰلِكَ مَثُوبَةً عِندَ اللَّهِ ۚ مَن لَّعَنَهُ اللَّهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ وَجَعَلَ مِنْهُمُ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتَ ۚ أُولَٰئِكَ شَرٌّ مَّكَانًا وَأَضَلُّ عَن سَوَاءِ السَّبِيلِ
پێیان بڵێ: ئایا هەواڵتان بدەمێ بە کردارێک کە تۆڵەکەی لای خوا خراپترە لە تۆڵەی لەکەدارکردنی موسڵمانان، ئەوەش کرداری ئەو کەسەیە کە خوا نەفرینی لێکردووە و جامی خەشم و ڕقی خۆی ڕژاندووە بەسەریداو هەندێکیشی کردن بە مەیمون و هەندێکیشیان بە بەراز و هەندێکیانیشی کردە تاغوت پەرست و بت پەرست، (مەبەستی لێ جووەکانە)؟! ئا ئەوانە خراپترین جێگە و ڕێگەیان هەیە و گومڕاترین کەسن لە ڕێبازی ڕاست و دروست.المائدة/60
وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلَٰكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوَاهُ ۚ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ إِن تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَث ذَّٰلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا ۚ فَاقْصُصِ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ
خۆ ئەگەر بمانویستایە بەرزمان دەکردەوە(واتە سەرباری ئەوەی خوا خۆی ویستی بووە کە وابێت، کەچی دواتریش دیقەت بدەن، چۆن جنێوو تەوهین وتەشهیر دەکات)، بەڵام ئەو خۆی چەسپان بەزەویەوە شوێنی ئارەزووی خۆی کەوت، جا نموونەیان وەکو نموونەی سەگ وایە ئەگەر دەری بکەیت و پیایدا هەبشاخێیت هەناسە بکێشێتی ، یاخود ئەگەر وازی لێ بهێنیت ئەوە هەر هەناسە بکێشێتی، ئەوە نموونەی ئەو کەسانەیە کە ئایەتەکانی ئێمەیان بەدرۆ زانیوە و بەوایان پێی نەبووە، کەوابوو ئەم جۆرە بەسەرهاتانە بگێڕەوە بۆ ئەوەی ڕابچڵەکێن و بیربکەنەوە،(لەڕاشدا هەر مەبەستی لە جووەکانە، واتە، ئێم ئایینێ لەبنەڕەتەوە، هیچ جۆدڵ وگفت وگۆو پرسیارو گوومانێک هەڵناگرێت و هەرکەسێکیش، پرسیاری هەبوو ڕەتی کردەوە، کۆدەڤکان خودایی نین، ئەوا لەڕەوانگەی خودای داتاشراوو پێغەمبەرکەی، وەک سەگ وایە)الاعراف/176

مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرَاةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا ۚ بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ ۚ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ
وێنەی ئەوانەی کە باری تەوراتیان لەهەڵدراو هەڵیان نەگرت، وەک گوێدرێژێک وان کە بارە کتێبکی هەڵگرتبێت، ئای کە چەندە ناشیرینە وێنەو نموونەی ئەوانەی کە ئایەتەکانی خوایان بەدرۆ زانیووە و

بۆیان پێی نەبوو، بگومان خوا هیدایەت و نمونەیی ستەمکاران ناکات(لەرشدا، بگژ جووکاندا چتۆو جنۆباران و تشهیر بارانیان دکات، (بنام لچند جگایکی دیکش فزڵی بنی ئیسرائیلی داو، بسەر هموو گلانی دیکی جیهاندا:- يابني إسرائيل اذكروا نعمتي التي أنعمت عليكم و أني فضّلتكم على العالمين، 122/البقرة، ئم پاوە لکشکە نبەت لهیچیتر ناچت، ئم هموو جنودانو لچی ئم هموو فزدانە بە بنی ئیسرائیلت لچی؟). الجمعة/5
وَأَتبَعناهُم في هٰذِهِ الدُّنيا لَعنَةً ۖ وَيَومَ القِيامَةِ هُم مِنَ المَقبوحينَ
هەر لەم دنیادا نەفرین و لعنتمان خستە شونیان، لە ژی قیامەتیشدا ئەوانە زڕ ناشیرین و زاگرانن. القصص/42
وَلاَ تُطِعْ كُلَّ حَلاَّفٍ مَّهِينٍ. هَمَّازٍ مَّشَّاء بِنَمِيمٍ. مَنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ. عُتُلٍّ بَعْدَ ذَلِكَ زَنِيمٍ، سورة القلم/
ئەوی لەرەدا شایانی باسە، بگەی..
عُتُلٍّ بَعدَ ذٰلِكَ زَنيمٍ،،،ە کە قسەیکی زڕ نەشیاو و تشهیر ئامزو زڕ بازاییە، کە لەبەرامبڕ، "ولیدی کوی موغیر" دا لژڕ ناوی ئایتی ئیلاهی، واتە نیشانی ئیلاهیدا دابزندراو، کە بمانای
زاگران و هەوشت نزم و ناکەس بەچەو باوك نادیارو کوی زینا، دت،، (بنام بابزانین بچی ئم تشهیرات وبزیی پکراو؟؟) چونکە:-
إِذا تُتلىٰ عَلَيهِ آياتُنا قالَ أَساطيرُ الأَوَّلينَ..واتە کاتک ئایتکانمان بدەخوندەو دیگوت ئەوانە لئەفسانەو ئستوکانی پشینان!
(بنام بابزانین بپی زانیاریە زانستییە بردستکانی جیهانی ئمە لەهمبڕ گردون و فراوانیە بکتاییکی، ئم دقە چندە، مایی پکنینە!
واتە ئەوان ئیدیعای ئەو دکن، کە خودای خاون ئم تکستە، کە جنۆو بولیدی کوی موغیر دەدات، ئافنەری زەوی و ئاسمانکانە، ئەو ئاسمانی بپی نوترین زانیاری، دوورترین ئستڕە کە لە ئمەو هتا ئستا دزرابتەو، 9ملیارو 300 هزار سای ووناکییە، کە ناونرا، "ئیکاروس" بنام بابزانین، ساکی ووناکی چند، دبت لچرکیکەو دست پبکین، واتە یک چرکی ووناکی 300 هزار سای ووناکییە، کە بکورتی دکرت بمجڕی خوارەو لکی بدینەو:-

1سەعات=3600 چرکە
1ڕۆژ=86400 چرکە ، واتە تەکەای خرایی ووناکی لەڕۆژکدا دەکاتە:
86400×300000=25920000000 واتە زیاتر لە 25 ملیار کیلەمەتر.
واتە، بە بەینی هەمان ڕێگا، ئەمە لەماوەی 102 ساەدا، پۆیستیمان بە هەمان ئەو ساەخەی چین هەیەکە لەکەنتەڕە دەرچووە و دەوترێت سبەینێ دەکەوێتە خوارەوە، کە خرایییەکەی لەسەعاتکدا، 18 هەزار میلە کە دەکاتە نزیکەی 29 هەزار کیلەمەتر لەسەعاتکدا، بەام ئەگەر دووراییی ئەو ئەستێرەیەی کە 9 ملیارو 300 هەزار ساەی ووناکی، لێمەوە دوورە، بە بەینی هەمان ماوە بەهەمان خرایی ساەخە چینیەکە، چەند کاتمان پۆیستە؟ کە بەئەم ژمارەیەش، پۆیستمان بەڕێز کردنی هەندەسفرە هەیە، کە لەڕۆژمارەنایەن، کە ئەوەش هەشتا دواخاە و دواپنی ئەم گەردونە نییە!).
ئەمەو چەندین ئایەتی دیکەی پە لە نەفرین ولەعنەتی دیکە، کە لەبەرامبەر ڕەخنەگران و بیرو بۆچوون وەای جیاوازی دیکەو ئایینی دیکە وتراوە، کە بەهیچ جۆرێک لەگەڵ گیانی مەاڤیانەی ئەمەماندا ناگونجێت و لەگەڵ فەرهەنگی مەدەنیانەو سەردەمیانەی ئەمەدا، سەرلەبەری ناکۆک وناتبایە!
تێبینی: ناو کەوانەکان، تێبینی وسەرنجکانی خەمن.

تاهیر عیسا
7.5.2021/

تۆ لە خەونی منــدا.. شیعــر: ستیڤان شەمزینی

دونێ شەو خەونێکی خەشم پێوە بینیت
لە خەونمدا تۆ بوبیتە گوڵی ناو گوڵدانی دەم

لە خەونما تۆ قوم قوم شرابی لێوی منت ئەنێشی
منیش ئەکسجینی هەناسەتم بە تاسەوە هەڵدەمژی

لە خەونمدا تە ماچە بە کەتاکانی منت ئەژمارد
منیش تریفەی ژاوی لەززەتم کە ئەکردەوە

لە خەونمدا تە دەستی حەزەکانت خستە ناو مەرگی لەشم
منیش لە دەریای خەزگەکانما وەک بەلەمەک نغرەم کردی

لە خەونمدا
تە بە پەنجەی میهرەبانی ختوکەی پیاوەتیت دەدام
منیش لەنەو چیمەنی قژتدا بەدوای ژنەتیتا وەە بووم

لە خەونما
ئاوی ژنەتی خەت لەسەر جەستەم دەەپ دەەپ رژاند
منیش هەستی خەمم وەک نیگارەک لەسەر رەحت نەخشاند

لە خەونما
توند توند دەستت گرتم بەرەو بەهەشتی لەشی نەرمت
منیش بەوپەەی دەخەشیەوە ئاگری دەزەخم لە خەم ئەتەکاند

لە خەونما
تە سەری ئاواتت خستبووە سەر شانی ماندووم
منیش یەک یەک ترپەکانی دەتم ئەنووسیەوە

لە خەونما
تە لە بەهەشتەوە بە راکردن بەرەو ئامەزی من ئەهاتی
منیش لە دوورگەی خەیاەەوە بەرەو دنیای تە ئەپەەیمەوە

لە خەونما
سەیری یەکترمان ئەکرد، بە موزیکی بەدەنگی یەکمان ئەدواند
بە ماچە رژووی بەدەنگیمان بە هەزارانی ماچی تر شکاند

لە خەونما
بەزمانی دەریا قسەمان ئەکرد و شیعرمان بە شێل ئەنووسی
سەحرای لەوەکانمان شەقاڵ ئەبوون لە تامی لیمۆی بەیەک گەیشتن

لە خەونما
ماچەکت پێ بەخشیم تەڕتر لە باران، سەوزتر لە لە سیمای بەهار
گەرمتر لە پشکۆ و رووتر لە ئاو و رووناکتر لە زەردەخەنەی هەتاو

لە خەونما
تریفەی مانگت ئەخوەندەوە و منیش ڕاقەی کزەبام بە ئەکردیت
بووبیتە ئیلاهەی جوانی و ئەوین، بەتاسەوە کەنووشم بە ئەبردیت

22-12-2016
کەنار رووباری راین

وەنە.. سەردار جاف

لە دونەوە
شەش ساڵە خەم ون کردووە
قەڵەم خانەی خوێنم دەخوا
کە لە شیعر یاخی دەبم
نازانم گەژم یا سەرکەش

یا دیدکی تەمتوماویم
وەنەکانم پێ دەگرن
کێشەم مەکە
کەمێ کاتم پێ بدەوە
خەستەکی خەرسکیم و
لە نێو شارا لە دایک بووم
نها یاخی و
هەنگاوم ئولفەتی دەشت و کێ شاخاویم
.....
وا شەواوم ... نازانم چۆن
لە گۆڕەوکی دەراندەر قورتارم بێ
هێندێ دەرەم
زەر شکەت و ماندووی ڕێگام
کەچی هێشتان لە جێی خەمم
بشێ زوو لێم پەکوتەیە
ڕزگارم بێ
تیقییەکەم پەکردووە و سەیری ناکەم
شنەی گەرانی وتنمێ و
ڕێژنەی فرمێسک هەڵدەڕژم
پێ دەچێ ئافاتی گەڕبوون
بەدارم بێ
.....
من دەمەوێ هەموو کار و شتێ بکەم
وام تێ مەگە کێ تەمبەڵم
بێ مەیلی تێ بدەم هەوڵم
حەزم بێ نەرسیسییەت نییە
بوومە یاخییەکی سەرکەش
دەریایەکی هار و هاج و
من ئامۆزی ئاو و سەوڵم
نازانم بێ ..... !! ؟
دەبەنگەکم لێم دونیایێ حاڵی نابم
هەر دوای خاڵ دەمێ سەر دێ
پاش هەر ڕستەیەکی شەواو
سەرکێشییەکی زەر دەکەم
هەتا سێ بازەی لەقمێ
بێ سەر لاشێ و پێست و کەوڵم
.....

کە سەراغی دەزینەوەی خەیشم دەکەم
زەنگی مەبایل لە دەدەم
قسە ناکەم
بیرم دەچێ سەعات چەند
کە سەیری کاتژمێر دەکەم
هەموو سپەدەیکی ڕوون
زەنگی هۆشیاری ڕادەگرم و هەڵناسم
لە نێو جێیا گەرم دەکەم
.....
پیس و پەخڵە و لەوتاوم
تەنها لە ئاکارا نەرمم
بمدەزنەوە
من لە چ خاڵی گەی زەویم
دەچمە ئاگردانی تەنوور
کە دەردەچم
هەست بە شەک بوونی خەم دەکەم
هیچ بەرز نیم
نە لە تەپک و نە لە دامێن
زەر زەر نەویم
.....
شەوی درێژ
لە خەونکی ئاڵەسکاوا لوول و گێژم
لە ڕوداوی ڕاستی دەچن
بە هەزەوە
دەست بە ریمەنتەکە دەنێم
کەچی هەر لە بەر چاومدا
پاتریێکان
سست و لاواز و ملکەچن
دەتوانم خۆ فریو بدەم
مەست مەست ببم
بە بە ئەوەی بخەمەوە
لەم تۆ بگۆ وەنەی چی
لە عەوداڵی دونیادایە و
لە مشتومڕی یەقینە
بە وەبوونی ڕاستی دەچن
لە سەراغی راستی دەچن

würges – deutschland
06-05- 2021

تەی ئەفسوونپێش.. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

دائەبەم لە شاخی زەمانی تە، لە هاواری..
بەردی بەدەنگی تە،
پیانەی ئاو، گیای خوێن، فریشتەی..
گریانی قەشەنگ، سەمای گوێبەخشینی سەمای ئەستێرە!!،
تروسکەی چاوە داگیرساوەکانی شەوی شار، عەدالەت..
لە کاتکا ڕەبوارە
پە بە باوەش ،،
لاسکە گیای شادومانی هەنا،
شماشالی تریفەی زەریا،
کەوانی مانگ،
حەزی خەکوشتنکی خەش..
لە لایەن دەریاوانە،
کاتە گوڵی لە فیکەی سوسکەی سەحەرە!
گەڵانەوە بە زومردە ڕاوەکانی..
بەردەم میحرابی مانگ،،
نزرگەیەکم بەرە، ئازیز…
خاوەنکەی هیچ خواوەندە نەبە، !
تەنها خەت نەبە..
تە لە کەشکی بارانی خەتا، مەست بە،،
من بە باڵە گەینە بەدنەفرەتکانمەوە،
تەماشای مەملەکەتە گومڕاکانی مەژوو ئەکەم،
پەنجەرەی ڕەنگاوڕەنگی ئیبلیسکان ،
چەند زەرن، چەند قەشەنگیشن!، دە نیە..
لە خشتەی نەبەن،،
لەم ساماڵی مەری بەهودەیدا!!
چەڕ لە گوناح و سزا، چەڕ..

لە سەدارەدانی دە،،،
لە ژوانی دوور، دابەان..
لە تەمتومانی ەوخساری تە،
هەوەکانم ، لەم مەرگنشینە دوورترە..
لەم هەسارەی دەرچوو لە پنتی ەحە..
بە گەیشتنە بە هەورە ئەرخەوانیەکانی دەنگی سازت!
هەرەوەزی نمەیە،،
ئەمەی زومردیمان، ئازیز..
هەرەوەزی وشەی پیرەزی خەسوتانە،..
لە تەرزەی فەنا!
چی هاوینەکی بەستەەکە،
کە تە لەکەنارەکی تری..
چی باهەزەکی ئەستەراوی توەیە..
کە منیش لە دورخەیەکی تری ئەسرینم!
لە تەنیایی دەا،
چی سەمفەنیایەکی گەگرتوە،
ووشە خەونیە ئەرخەوانیەکان،و،،
وو شە گەردونیەکان،،،
ئاهە و ناەی ئە و فریشتەباەسوتاوانەش،
حەسرەتیان بە داخستنی دەرگای پەاینی تەمەنە!
پلیکانەیەک ، ئەی دەرگاوانە خەرپەشەکەی..
ەەژانی ئاەتووەنی سەفەر،
پلیکانەیەک، ئەی سەفی سەر بەردی حەقیقەت،،،
چەند ناوازەیە زوقمی وەنەوشەیی سەر پەنجەرەی بیرەوەریت،،
چەند عەودا ەە ،،،
نیگایەکی نامەی دوورە ووەات،،
ووەبە لە نەو گەمی جاوت، !
لە نا میهرەبانی کانی بوون،
سەرکەوتن بەسەر چیای…
گەردەلولی خەمی ئەزەل،
گەیشتن بە تەپکی قەای ..
گەا مەرکانی بەهودەیی، دەانی..
بەیداخی ترس،
لە ئاوازەکی نەبیستراوی ..
ئەهریمەنی سەفەرا،،
لە پیتە قەدەغەکراوەکانی ..
نیوە شەوی شیعرەکی چنگ بەخوەنی ەەشا!

باخەوانی گزنگ،
لە بەردەم هەرشی سوپای ئستەرە، و..
ەوە ئاسکی میحبەت بتەوە!
مستبە ، ئازیز، مستبە شاعیر،
مست بە هاویی وەریوم،،،
وەک پەلو پەی ئەو دارسنەوبەری..
هاوە شەشگەرەکانی تیا تیرباران کران،،،
بە سەر پەی پیانەی نمدا ،،،
سەرئەکەومە باەخانەی تە لە فرمسک،
ئەی ئەفسوونپەش..
کەلە بچەکانی تیشک،
لە چاوانتان،،،
. لەکەلە پچەکا نی سزی تە ،
ەزگاری نابە دە..
لە زەریای لەوتا، نەبە ،نامبینی،،
کەچەکی تر..
تەنها بە بەندەری تەمتومانی ئەڤینت ،،،
شەونخوونی شمشالی ژوانی دوورم..
تەواو نغرەی کردوە،،،
مەملەکەتی شیعر، زوەفی تە،
لە بازووی غوربەت ئاەاوە!
گوە هەاەی نسیمی تە!
شیعەکی چنگ بە ئازاری میهربانە،،
شەن و کەوکردنی گوەکانی ەوناکی،
کاتە باخەوانی غەزەل ،،
خونچەیەکت لە پروشە نیگا بە دەنە!
سەبەتەیەک لە مسیقای نمری!
ەژاوەتە زەردەی کەنار،
لە زەردەپەی غوربەتا..
وەک هەور، پاکژ بومەتەوە!
زەردەی ەژگارەک،
کەکەچی دووزەریا بوو..
دوو جەستەی ئاوەزان بە تەم ،
ئەی زەریاوان..
تەبە فرمسکی دایکە ەح سوتماکەکان ..
بەوەنەتەوە ،،
تەپەینی نەو گزنگی پرتەقای ..

ئەو سوسکەکانی بیرەوەری؟ ..
لە چرخانی فلەکی ئستا دەرئچم
و لە نیزکی چاوتا،،،
شونمخەر ئەوینم،،،
ئیتر هەردەم عاشق بە..
تە ، ئی ئفسوونپش..
تا ادی ئحیزان..

.....
وێنەکە تابلۆیەکی نیگارکێشی بەریتانی
John Moore of Ipswich – Moonlit Landscape

دووکتێبی دیکەی (سەدیق سەعید ەواندزی) چاپ و باو دەکرێنەوە

دوو کتێبی دیکەی (سەدیق سەعید ەواندزی) کە لە شەوەی نامیلکە دانە، لە ئایندەیەکی نزیکدا چاپ و باوەکرێنەوە. کتێبی یەکەمیان بیبلۆگرافیای چالاکییەکانی نە ساڵی پەروەردەی ەواندزە، کە پشتر نووسەر بەرپرسی بەشی ئاگەیاندنی ئەو پەروەردەیە بووە.

کتێبی دووەمیشیان، لێکۆڵینەوەیەکی شیعریی درێژە لە بارەی دژە

باویی و شیعری هاوچەرخ.

شایەنی ئاماژەکردنە هەر دوو کتێبەکە لەلایەن کۆمەڵگەی فەرهەنگی ئەحمەدی خانێ لە سۆران چاپ و باڵاو دەکرێنەوە.